

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Bariéry spojené s problematikou bydlení matek v azylových domech
Diplomová práce

2024

Bc. Andrea Šedová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Andrea Šedová**
Osobní číslo: **H22252**
Studijní program: **N0111P190001 Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Bariéry spojené s problematikou bydlení matek v azylových domech**
Zadávatel katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se bude zabývat bariérami, které matkám s dětmi z azylových domů brání ve vymezení se z nepříznivé sociální situace spojené se ztrátou bydlení a v přechodu do vlastního bydlení. Teoretická část popíše užívané metody, význam a cíle azylových domů pro ženy a matky s dětmi v kontextu systému sociálních služeb. Následně charakterizuje klienty těchto zařízení a přiblíží problematiku osob bez přístřeší. Praktická část bude založena na designu kvalitativního výzkumu – případové studii. Ke sběru dat bude využita metoda polostrukturovaného rozhovoru s uživatelkami dvou azylových domů v Pardubickém kraji. Cílem diplomové práce bude zjistit, s jakými překážkami se uživatelky azylových domů potýkají a jakým způsobem je překonávají, a to především ve spojitosti s problematikou bydlení.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ČERNÁ, Eliška. *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: Slon, 2019. Studie., 135. svazek. ISBN 978-80-7419-282-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
- LANGER, Carol L. a Cynthia A. LIETZ. *Applying theory to generalist social work practice: a case study approach*. Hoboken, New Jersey: John Wiley, 2015. ISBN 978-1-118-85976-6.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1952-1.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Práci s názvem „Bariéry spojené s problematikou bydlení matek v azylových domech“ jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 21. 3. 2024

Bc. Andrea Šedová v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla srdečně poděkovat především vedoucí mé diplomové práce Mgr. Adrianě Sychrové, Ph.D., za ochotu, čas, cenné rady a připomínky při tvorbě této práce. Dále bych chtěla poděkovat všem účastnicím výzkumu, bez kterých by tato práce nevznikla.

V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za podporu během psaní diplomové práce.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá bariérami spojenými s problematikou bydlení matek v azylových domech. Teoretická část práce představuje azylové domy jako sociální služby, přibližuje problematiku osob bez přístřeší, uvádí potřeby matek v azylových domech a přináší přehled o přístupech a metodách v sociální práci, prostor je dále věnován přístupům v bydlení. Cílem praktické části je proniknutí do problematiky bariér matek v azylových domech a zjištění, s jakými konkrétními bariérami se matky setkávají. V této části práce je prezentován kvalitativní výzkum, který byl realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů s klientkami azylového domu.

KLÍČOVÁ SLOVA

azylový dům, bariéry, bydlení, matky bez domova, potřeby

TITLE

Barriers related to the issue of mothers living in shelters

ANNOTATION

This thesis focuses on the barriers associated with the issue of mothers living in shelters. The theoretical part of the thesis introduces shelters as a social services, provides an introduction to the issue of homeless people, presents the needs of mothers in shelters and gives an overview of approaches and methods in social work, space is also devoted to approaches in housing. The aim of the practical part is to explore the barriers faced by mothers in shelters and to find out what specific barriers mothers face. This part of the thesis presents qualitative research that was conducted through semi-structured interviews with clients of the shelter.

KEYWORDS

shelter, barriers, housing, homeless mothers, needs

Obsah

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 AZYLOVÉ DOMY	10
1.1 Definice azylových domů.....	10
1.2 Azylové domy pro matky s dětmi.....	11
2 AZYLOVÝ DŮM JAKO SLUŽBA.....	13
2.1 Cílová skupina azylových domů pro ženy a matky s dětmi	14
2.2 Význam a cíle azylových domů pro ženy a matky s dětmi	15
2.3 Obsah služby	16
2.3.1 Pracovníci v azylovém domě.....	18
3 VYUŽÍVANÉ PŘÍSTUPY A METODY SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	20
3.1 Využívané přístupy.....	20
3.1.1 Přístup zaměřený na klienta.....	20
3.1.2 Úkolově orientovaný přístup	20
3.1.3 Přístup orientovaný na řešení.....	21
3.1.4 Systemický přístup	22
3.1.5 Antiopresivní přístup.....	22
3.2 Využívané metody.....	23
3.2.1 Případová práce.....	23
4 BYDLENÍ	28
4.1 Ztráta bydlení.....	28
4.2 Osoby bez přístřeší.....	30
4.2.1 Předsudky společnosti	32
4.3 Potřeby matek v azylových domech	32
4.4 Přístupy k bydlení	34
4.4.1 Bydlení až po přípravě	34
4.4.2 Bydlení především	35

4.4.3	Sociální bydlení v ČR.....	35
4.5	„Azylová turistika“	37
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	38
5	METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	38
5.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	38
5.2	Design výzkumu	38
5.2.1	Kvalitativní výzkum.....	38
5.2.2	Případová studie.....	39
5.3	Charakteristika výzkumného vzorku	39
5.4	Sběr dat.....	40
5.4.1	Schéma rozhovoru.....	41
5.5	Etika výzkumu.....	42
5.6	Analýza dat.....	42
5.7	Charakteristika případů	42
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	45
6.1	Minulost	45
6.2	Bydlení	46
6.3	Finance	50
6.4	Práce.....	54
6.5	Vztahy	57
6.6	Řešení situace	61
6.7	Budoucnost.....	63
7	SHRNUTÍ VÝZKUMU	65
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM LITERATURY	70
	PŘÍLOHY.....	75

ÚVOD

Pro úvod považuji za nutné uvést, že dle mého názoru není ve společnosti věnována problematice ženského bezdomovectví dostatečná pozornost, což bylo jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla k výzkumu v této oblasti. Specifickou skupinou, na kterou se mnohdy zapomíná, jsou matky s dětmi bez domova, což potvrzuje i poněkud nedostatečné množství odborné literatury, která by se přímo tomuto tématu věnovala.

Bariéry a náročné situace provází život matek v azylových domech a omezují možnosti a kvalitu života těchto žen a jejich dětí. Může se zdát, že konkrétní překážky v životě žen známe, dokážeme je pojmenovat, dokonce známe způsob, jakým je překonat. Ovšem toto téma je dle mého názoru poněkud širší. Je potřeba brát v úvahu minulost a celý dosavadní život těchto osob, jejich traumata, těžkosti z dětství či partnerského života. Většina těchto žen se potýká s problémy po celý život, nedokážou svoji situaci vyřešit, ani v případě, kdy způsob řešení znají. Matky často cestují z jednoho azylového domu do druhého, často se stěhují, mění prostředí, což nemá příznivý vliv ani na život zmiňovaných dětí. Co se týká životního stylu, ženy nemusí mít základní návyky, ať už se jedná o pracovní, rodinný či běžný život, proto nemusí být řešení situace tak jednoznačné, jak se zdá.

V případě diplomové práce je prostor věnován matkám, které aktuálně bydlí v azylovém domě a musí se vypořádávat s různými překážkami. Důraz je zde kladen převážně na bariéry bránící v přechodu do vlastního bydlení, ovšem různé překážky v životě těchto žen spolu úzce souvisí, tudíž se vzájemně prolínají. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem práce je přiblížení bariér spojených s problematikou bydlení matek v azylových domech. Před samotnou empirickou částí je potřeba si uvést teoretické poznatky, kterým se věnuje první část práce. Tato teoretická část popisuje azylové domy, věnuje se cílové skupině výzkumu, vysvětluje pojem „sociální služba“, přibližuje metody a přístupy v sociální práci. Dále se věnuje problematice osob bez přístřeší, přístupům v bydlení, potřebám matek v azylových domech a nastiňuje problém „azylové turistiky“.

Součástí praktické části je prezentace kvalitativního výzkumu, který byl vytvořen na základě polostrukturovaných rozhovorů s klientkami konkrétního azylového domu v Pardubickém kraji. Cílem výzkumu bylo proniknutí do problematiky bariér matek v azylových domech, které souvisí s problematikou bydlení. Výzkum měl především zjistit, s jakými konkrétními bariérami se uživatelky setkávají. Diplomová práce je zakončena shrnutím výzkumu, který předkládá zjištěné výsledky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 AZYLOVÉ DOMY

Pro většinu populace je pojem „domov“ jedním z nejdůležitějších a vyskytujícím se na vyšších příčkách pomyslného hodnotového žebříčku. Ovšem lidé, kteří domov ztratí, nebo ho dokonce za celý svůj život nenaleznou, potřebují náhradní zázemí k tomu, aby tuto složitou situaci mohli řešit. V případě, že člověk vyčerpá své dosavadní možnosti a přirozené zdroje v podobě pomoci od blízkých a rodiny, vyhledá azylový dům nebo jinou sociální službu určenou lidem bez přístřeší, jako jsou např. nízkoprahová denní centra, noclehárny, krizová lůžka nebo domy na půli cesty.

1.1 Definice azylových domů

Azylový dům je sociální služba ubytovacího charakteru, která poskytuje střechu nad hlavou a sociální péči osobám bez přístřeší, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Jedná se o chráněné bytové jednotky, které dočasně poskytují podporu v oblasti sociálního fungování. Zpravidla se jedná o službu, která je klientům k dispozici na přechodnou dobu. Azylový dům nejenže poskytuje ubytování, ale také nabízí pomoc v oblasti sociálního poradenství, podporu při hledání zaměstnání nebo vlastního bydlení (Matoušek a kol., 2013).

Jak již bylo nastíněno, azylový dům by měl být k dispozici osobám bez přístřeší, u kterých za předpokladu určité motivace ke změně, může dojít k úspěšné integraci do společnosti. Dle Matouška (2016 str. 30) existují mimo „klasických“ azylových domů i tzv. emauzské domy, které fungují na principu povinné pracovní činnosti. Jedinec je vázán k tomu, že ze svého výděлку bude přispívat na bydlení a stravu. Jedná se o církevní zařízení a nesetkáme se zde s tak intenzivní snahou o změnu životního stylu, jako v azylovém domě. V dnešní době nejčastěji zřizují azylové domy Charita České republiky nebo Armáda spásy, ovšem některé azylové domy fungují pod záštitou neziskových organizací či různých spolků.

Klientem azylového domu je člověk, který vlivem různých okolností ztratil nebo opustil předchozí bydlení a neumí tuto situaci vyřešit sám, proto vyhledá podporu a pomoc v podobě sociálních služeb, konkrétně azylového domu. Schwarzová (in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 322-323) popisuje azylové bydlení jako službu, která se orientuje na naplnění základních potřeb, jako je např. poskytnutí místa k odpočinku, základní lékařské pomoci, jídla a oblečení, ovšem mimo to plní také funkci reintegrační. Azylovými domy

rozumíme ty sociální služby, které jsou řádně registrované dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zmiňovaný zákon sice jasně nedefinuje dělení jednotlivých azylových domů, ovšem nejčastěji se v ČR setkáme s dělením především podle cílové skupiny na azylové domy pro muže, pro ženy a matky s dětmi a pro rodiny s dětmi, nicméně se nejedná o pravidlo. Samostatně stojící jsou dle zákona o sociálních službách pouze domy na půli cesty, které jsou určeny osobám ve věku 18 – 26 let. Jak podotýká Marek, Strnad a Hotovcová (2012 s. 145), zkušenosti nás upozorňují na nedostatek azylových domů pro celé rodiny s dětmi, kde by mohli nalézt útočiště manželské či partnerské páry a pro specifické skupiny lidí, jako jsou např. duševně nemocní, drogově závislí či senioři.

Dle Schwarzové (in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 323-324) dělíme azylové ubytování na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Noclehárny či „azylové ubytovny“ mnohdy ani nefungují nepřetržitě, slouží tedy pouze k překlenutí krizové situace jedince, řadí se tedy mezi azyl krátkodobý. Vyšší standard a předpoklad delší spolupráce nabízí tzv. střednědobé azylové ubytování, které očekává pobyt klienta spíše v rádech týdnů až měsíců. Během zmíněné doby by mělo dojít k vyřešení problémové situace, předpokládá se intenzivnější spolupráce a motivace klienta se službou a výsledkem by mělo být brzké navrácení se k soběstačnosti. Ovšem nutno podotknout, že ne každé zařízení rozlišuje tyto typy pobytu, může se stát, že všichni klienti mají stejné podmínky, přístup a standard. Posledním typem je dlouhodobé azylové ubytování, které klientům poskytuje přístřeší na několik měsíců až let. Tento druh ubytování můžeme srovnávat s běžným způsobem bydlení, kdy si klient již osvojil důležité návyky a nabyt určitých dovedností, díky kterým bude schopný se plně navrátit do společnosti. Jednou z forem zmiňovaného dlouhodobého bydlení jsou chráněné a tréninkové byty, které mají nejbližší k reálnému životu, jelikož se klient může stýkat např. se sousedy, upadá poměr izolace a může se jednat o určitý krok k sebejistotě a úplné integraci do společnosti. Tréninkových bytů je ovšem v České republice poměrně malé množství, proto jsou pro většinu jedinců nedostupné.

1.2 Azylové domy pro matky s dětmi

Formy azylových domů rozlišujeme především podle cílové skupiny. Často se u nás můžeme setkat s azylovým domem pro ženy a matky s dětmi, který Matoušek (2016 s. 30) popisuje jako pobytové zařízení sloužící matkám s dětmi, které bojují s nepříznivou situací. Hlavním ukazatelem je případná neschopnost postarání se o své dítě, pokud by nedošlo k poskytnutí náhradního bydlení. Matka má spolu s dítětem nebo dětmi k dispozici samostatný pokoj s kuchyňskou linkou a případně jiným vybavením, samozřejmě záleží na prostorovém

uspořádání jednotlivých azylových domů. Matkám, které si nevědí rady s výchovou a péčí o jejich děti, je k dispozici pracovník, který se snaží klientku vést a být jí oporou na její cestě při řešení problémů. Tento typ azylového domu by měl sloužit především jako ochrana, podpora a bezpečné zázemí pro matku s dětmi. Po celou dobu pobytu by se klientka měla snažit o zlepšení její situace, jelikož je pobyt poskytován zpravidla na přechodnou dobu. (Matoušek a kol., 2013, s.428-430).

2 AZYLOVÝ DŮM JAKO SLUŽBA

Podle Matouška (2007, s. 9) jsou sociální služby: „*poskytovány lidem společensky znevýhodněným, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života, případně je v maximální možné míře do společnosti začlenit, nebo společnost chránit před riziky, jejichž jsou tito lidé nositeli.*“ Za službu považujeme každou systematicky poskytovanou činnost, z níž mají prospěch ti, kteří si nedokáží pomoci sami. V naší demokraticky založené společnosti mluvíme o sociálním subjektu, který pomáhá sociálnímu objektu především tak, že mu poskytne pomoc, radu nebo v jeho prospěch vykoná určitou službu (Tomeš, 2010 s. 342). Mertl a Žižková (in Mertl a kol., 2023, s. 252) spojují demokratickou společnost s odpovědností každého občana za sebe sama, ovšem pokud se jedinec v naší společnosti dostane do sociálně nepříznivé situace, je mu poskytnuta pomoc, jakožto projev lidské solidarity.

Tomeš (2010, s. 38) vymezuje pojem „sociální služba“ jako označení pro druh sociální péče, kterou poskytují státní či obecní instituce, a to ve prospěch jiné osoby. V širším slova smyslu se jedná o činnost, kterou občanům poskytují veřejnoprávní či soukromé organizace. Za termín sociální služba můžeme též dosadit sociální práci, kterou vykonávají odborní pracovníci ku prospěchu lidí, kteří se potýkají se sociálními problémy či krizí. Často si lidé spojují sociální služby s bezplatností, ovšem tyto služby mohou být poskytovány jak za poplatek, tak bezplatně. Matoušek (2007, s. 9-10) také apeluje na to, že sociální služby nemusí být nutně spojovány pouze s oblastí Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, jak by se mnohým mohlo zdát. Například Dětské domovy nebo výchovné ústavy pro mládež spadají pod MŠMT, prevencí kriminality mládeže se zabývá Ministerstvo vnitra nebo Probační a mediační služba ČR působí v rezortu Ministerstva spravedlnosti.

Azylový dům, jakožto jedno ze zařízení sociálních služeb, spadá dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách do služeb sociální prevence. Dalšími dvěma kategoriemi sociálních služeb jsou služby sociální péče a sociální poradenství. V České republice má každý nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství, které se týká možností řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení. Podstatou podpory a pomoci v rámci sociálních služeb je především zachování lidské důstojnosti. Poskytování sociálních služeb musí být vždy v zájmu dané osoby a prioritou by mělo být dodržování lidských práv a základních svobod člověka (Zákon č. 108/2006 Sb.).

Sociální služby jsou jedním ze základních nástrojů sociální pomoci. Mertl a Žižková (in Mertl a kol., 2023, s. 255) rozlišují nástroje sociální pomoci takto:

- poradenství
- sociálně právní ochrana,
- sociální prevence,
- sociální služby,
- dávky sociální péče

Cílem sociální pomoci, kterou poskytují samozřejmě i azylové domy, je především snaha o co nejrychlejší návrat k sociální soběstačnosti, jedinec by měl být plně zodpovědný jak za sebe, tak za svoji rodinu. V případě dlouhodobějších a závažnějších potíží, které provázejí život daného občana, se neapeluje na rychlost navrácení se k sociální soběstačnosti, ovšem primárně se klade důraz na další neprohlubování sociálního propadu. Sociální pomoc je v naší společnosti poskytována i skupině lidí, která vlivem životních okolností bude odkázána na pomoc a dobročinnost společnosti po celý svůj život. Nicméně hlavním důvodem existence sociální pomoci v naší společnosti je zabránění propadu občana na pomyslné sociální dno, které ho odkáže k trvalé sociální závislosti (Mertl a Žižková in Mertl a kol., 2023, s. 252-253).

2.1 Cílová skupina azylových domů pro ženy a matky s dětmi

Jak již vyplývá z názvu, cílovou skupinou tohoto zařízení jsou ženy či matky s nezletilými dětmi. Azylové domy, které se nezaměřují na kompletní rodiny či manželské páry, poskytují služby matkám samoživitelkám, bezdětným ženám či ženám těhotným. Dle Navrátilové (in Matoušek a kol., 2013, s. 429-430) některé z azylových domů svými službami cílí na matky s novorozenci či malými dětmi, jiná na týrané ženy nebo matky s nižším počtem dětí.

Často jsou klientkami azylových domů ženy či matky s dětmi, které si prošly domácím násilím. Ovšem především v dnešní době poskytují azylové domy podporu ženám nebo matkám, které se náhle ocitly bez střechy nad hlavou, řeší krizovou situaci či nemají vyhovující bytové podmínky pro plnohodnotnou výchovu svých dětí a nedokážou svoji situaci vyřešit samy. Častým důvodem může být rozvod, nechtěné těhotenství mladých dívek či jiné konflikty v rodině.

Některá azylová zařízení mají k dispozici takzvaná krizová lůžka, která jsou zřizována pro zvláště krizové a naléhavé situace, kdy se jedná v životě klientky například o domácí násilí či bezprostřední ztrátu bydlení. V tomto případě může azylový dům přijmout ženu či matku s dětmi ihned (Navrátilová in Matoušek a kol., 2013, s. 430). V případě, kdy se nejedná o krizové lůžko, klientka si musí řádně podat žádost o pobyt.

2.2 Význam a cíle azylových domů pro ženy a matky s dětmi

Jedním z hlavních cílů azylových domů je pomoc klientkám překonat jejich náročnou životní situaci a být oporou při hledání trvalého řešení. Dílčím cílem je samozřejmě pomoc k zajištění samostatného života v budoucnu klientky (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 48). V dnešní náročné době mají azylové domy v systému sociálních služeb své opodstatněné místo. Z historického pohledu, který nám přináší Navrátilová (in Matoušek a kol., 2013, s. 429) je patrné, že azylový dům pro ženy a matky s dětmi je typem zařízení, které si klade za jeden z cílů ochranu jak žen, tak matek a jejich dětí, včetně těch nenarozených. Některé azylové domy vycházejí spíše z myšlenky, která se týká ochrany před bezdomovectvím.

Jak píše Froňková (2018, s. 76), azylové domy můžeme zařadit do systému tzv. vícestupňového či prostupného bydlení. Dle Matouška a kol. (2013, s. 428) pracovníci azylových domů podporují své klientky ve zlepšení sociálního fungování, které Matoušek (2016, s. 196) popisuje jako kvalitu sociálních vazeb jedince posuzovanou dle několika kritérií, mezi které řadíme např. vztah k okolí, využití svého potenciálu či plnění požadavků plynoucích z okolí. Sociální fungování je jedním z důvodů, proč se ženy či matky s dětmi rozhodnou pro poptání služby azylového domu a přijmou pomoc sociálního pracovníka, který se společně s klientkou pokusí řešit cestu k lepšímu sociálnímu fungování, tedy ke zlepšení kvality života, což může být jedním z cílů azylových domů.

Pro doplnění si uvedeme cíle konkrétního azylového domu pro ženy a matky s dětmi, které jsou součástí veřejného závazku služby:

- *Poskytnout uživatelkám služby podmínky pro zajištění základních životních potřeb.*
- *Dosáhnout aktivního přístupu uživatelek služby k řešení nepříznivé sociální situace.*
- *Vést uživatelky služby k respektování společenských norem a přijetí zodpovědnosti za své jednání (Metodika, 2020).*

2.3 Obsah služby

Již zmiňovaný **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** upravuje poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé sociální situaci v České republice a azylové domy vymezuje jako pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení (§ 57 zákona č. 108/2006 Sb.).

V § 3 zákona č. 108/2006 Sb. se uvádí, že „*nepříznivou sociální situací se rozumí oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.*“

Zákon stanovuje tyto základní činnosti služby azylového domu:

- a) *Poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,*
- b) *poskytnutí ubytování*
- c) *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 57 zákona č. 108/2006 Sb.).*

Dle prováděcí **vyhlášky č. 505/2006 Sb.** by služba měla vytvořit podmínky pro samostatnost při přípravě stravy nebo zajistit pomoc při této základní činnosti. Délka poskytování ubytování je stanovena zpravidla na 1 rok, ovšem v praxi danou dobu některé azylové domy překračují. Může se tak stát ve výjimečných případech, kdy se posuzuje klientova aktuální situace a případ je projednán s metodikem služby.

Další bod vyhlášky se týká umožnění celkové hygieny a problematiky úklidu. Služba vytváří podmínky pro důkladný úklid bytových jednotek a společných prostor, praní a žehlení či výměnu ložního prádla. Dle individuálního plánu klienta služba poskytuje pomoc při řešení běžných záležitostí, týkajících se nejen kontaktu s rodinou, ale i dalších aktivit spojených s podporou začlenění do společnosti. Pracovníci azylových domů jsou nápomocni při vyřizování pohledávek či při uplatňování zákonných nároků. Jelikož se v případě azylového domu jedná o službu za poplatek, zmiňovaná vyhláška stanovuje maximální možnou výši úhrady, kterou si azylové domy mohou za poskytnutí služby účtovat. Plnohodnotná strava skládající se minimálně ze třech hlavních jídel na den může klienta stát maximálně 235 Kč, 105 Kč si azylový dům může účtovat za poskytnutí obědu. Samotné ubytování, které je prioritou azylových domů, může klienty stát maximálně 170 Kč/den. Pokud se jedná

o dospělou osobu s dítětem do 18 let, maximální výše úhrady je stanovena na 140 Kč/den a 90 Kč/den za dítě (§22 vyhlášky č. 505/2006 Sb.). V praxi mají jednotlivé azylové domy své ceníky služby, dle kterých se řídí. Výše uvedené částky jsou pouze maximální možné, jak určuje zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Azylový dům nabízí svým klientům a klientkám nepřetržitou, a především komplexní péči a soubor služeb. Jak uvádí Budinová (2012, s. 40), kromě pocitu bezpečí a pomocné ruky při stabilizaci životní situace by ženám a matkám s dětmi mělo být poskytnuto poradenství ohledně právní problematiky, pomoc při výchově a obstarávání dětí, socioterapeutická či psychologická pomoc, v neposlední řadě by klientky měly mít přístup k finanční a materiální podpoře. Jádro sociální pomoci v azylových domech tkví podle Černé (2019, s. 31) v poskytování odborného sociálního poradenství v oblasti pohledávek, dluhů, zaměstnanosti, sociálních vztahů a všech dalších okolností, které přispěly k sociálnímu propadu klienta a stávají se bariérou v přístupu k vlastnímu bydlení. Z výzkumu Luxe a Mikeszové (2013, s.44) vyplývá, že dlouhodobý pobyt v azylovém domě ve velké míře snižuje šanci na znovuzачlenění do společnosti, proto by se mělo apelovat na přechodný charakter tohoto zařízení.

S každou klientkou azylového domu je před nástupem sepsána smlouva o využívání služby, které předchází samotné podání žádosti. Pokud daný azylový dům nedisponuje krizovými lůžky, žádost klientky se v první řadě posoudí, záleží také na aktuální kapacitě a obsazenosti lůžek zařízení. Každý z azylových domů má svůj Domovní řád, podle kterého se řídí jak klientky, které ho obdrží při nástupu, ale i pracovníci domu. V domovním řádu jsou upraveny návštěvní hodiny, noční klid, pokyny k úklidu, používání společných prostor, podmínky opuštění azylového domu či účast na společných schůzkách apod. Dále jsou v řádu zakotveny podmínky týkající se pečování o děti včetně hlídání jinou klientkou či pohybu dětí po azylovém domě. Většina azylových domů pro matky s dětmi disponuje dětským koutkem, dětským centrem či podobným oddělením. Výhodou je poté pro klientky osobní přístup ze strany pedagoga volného času či speciálního nebo sociálního pedagoga. Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že existence dětského centra v azylovém domě přináší pouze pozitiva. Jelikož se setkáváme s přeplněnými mateřskými školami a nízkou dostupností v některých částech České republiky, tato služba klientkám dokáže pomoci jak ve výchově dětí, s kterou si mnohdy neví rady, tak v budování vztahu ke svému dítěti.

2.3.1 Pracovníci v azylovém domě

Tým odborných pracovníků azylového domu je řízen vedoucím či koordinátorem služby, který zaručuje plynulý chod služby jak z personálního, tak ekonomického hlediska. Dále své služby poskytují sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách. Jak již bylo zmíněno, azylové domy pro matky s dětmi nabízí i služby odborníků z oblasti pedagogiky či psychologie.

Předpoklady pro výkon povolání **sociálního pracovníka** jsou stanoveny §110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zákon určuje i podmínky dalšího vzdělávání, které v rámci sociální práce plní mnoho dílčích funkcí. Nejenže je důležité v přípravě na samotné povolání sociálního pracovníka, ale představuje také podstatnou podmínku zvyšování profesní úrovně. Jak uvádí Matoušek a kol. (2022, s. 489-490), další a v podstatě celoživotní vzdělávání by mělo být samozřejmostí v životě každého profesionála v oblasti sociální práce, jelikož společenské podmínky se stále mění a rozhodně nelze považovat jednou získané vzdělání za dostatečné. Každý profesionál by měl být ochotný obětovat svůj čas dalšímu profesnímu růstu a nabývání nových znalostí a dovedností. Kromě teorie sociální práce, využívaných metod, sociální politiky a právní teorie má ve vzdělávání sociálních pracovníků prostor také složka určitého sebepoznání.

V pozici sociálního pracovníka, která je klíčová v oblasti sociální práce, je důležité především dodržování a nastavení určitých hodnot, týkajících se výhradně lidských práv, důstojnosti a etických a morálních zásad. Pro sociálního pracovníka je zásadní schopnost komunikace a empatie. Navázání zdravého profesního vztahu s klientem může být v budoucnu klíčem k úspěchu (Matoušek a kol., 2022, s. 489). Jak vymezuje zákon o sociálních službách, mezi hlavní pracovní činnosti sociálního pracovníka patří výkon sociálního šetření, zabezpečení sociální agendy v daném zařízení sociální péče a poskytování sociálně právního poradenství (§ 109 zákona č. 108/2006 Sb.). Podle Tomeše (in Matoušek a kol., 2012, s. 180) můžeme posoudit odbornost sociálního pracovníka podle toho, zda dokáže pomocí znalostí sociologie, psychologie, základů zdravotnictví, práva a sociální politiky rozpoznat konkrétní potřeby dané osoby a zda umí navrhnout konkrétní kroky řešení. Sám ovšem tyto služby neposkytuje, pouze odkazuje na další odborníky v praxi (právníka, psychologa atd.).

Své opodstatnění v azylových domech má i povolání **pracovníka v sociálních službách**, které je též ukotveno v již zmiňovaném zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Pracovník v sociálních službách vykonává v případě azylového domu přímou péči, která spočívá v nácviku základních činností a dovedností na bázi denních aktivit, např. může pomáhat při vaření, při manipulaci s různými pomůckami či přístroji. Pracovník v sociálních službách je nápomocen klientovi při posilování a vytváření sociálních vztahů, podporuje ho k soběstačnosti a nabízí pomoc k naplnění psychosociálních potřeb. *„Pod dohledem sociálního pracovníka vykonává činnosti při základním sociálním poradenství, depistážní činnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, činnosti při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, činnosti při poskytování pomoci při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“* (§ 116 zákona č. 108/2006 Sb.).

3 VYUŽÍVANÉ PŘÍSTUPY A METODY SOCIÁLNÍ PRÁCE

Každý sociální pracovník volí a aplikuje různé metody sociální práce na základě standardů a metodiky zařízení. Zároveň může být určitým způsobem ovlivněný svými zkušenostmi, přesvědčením a osvojenými teoretickými koncepty sociální práce.

3.1 Využívané přístupy

„Přístup v sociální práci je preferované nastavení sociálního pracovníka nebo organizace vycházející z konkrétních teoretických konceptů.“ (Mátel, 2019, s. 128). V této podkapitole si představíme vybrané přístupy v sociální práci, které mohou uplatňovat pracovníci v azylových domech. Literatura neposkytuje žádný ucelený přehled o vhodných přístupech pro práci v azylových domech, proto jsem vycházela především z konceptu individuální práce s klientem, která je v azylovém domě žádoucí.

3.1.1 Přístup zaměřený na klienta

Přístup orientovaný na klienta byl založen známým humanistickým autorem Carlem R. Gogersem, jakožto alternativa k předchozím behavioristickým a psychoanalytickým teoriím (Matoušek a kol., 2013, s. 20). Podle autorek Langer a Lietz (2015, s. 121) tento přístup nabízí především potenciál pro osobní růst a rozvoj klienta. Tento přístup je humanistický v tom, že ctí hodnotu a důstojnost člověka, což může klienta motivovat ke změně sebepojetí, které je většinou spíše negativní. Jedná se o nedirektivní přístup, který je založený na důvěře mezi klientem a sociálním pracovníkem a jejich profesionálním vztahu.

Přístup zaměřený na klienta se nezabývá minulostí, ovšem prioritou jsou zde aktuální prožitky a potřeby klienta. Sociální pracovník v pozici nehodnotícího, přijímání klienta za každých podmínek, empatie a opravdovost jsou klíčem k úspěšné intervenci (Matoušek, 2016, s. 111).

3.1.2 Úkolově orientovaný přístup

Přístup orientovaný na úkoly patří v sociální práci mezi nejrozšířenější formy krátkodobé intervence a můžeme ho řadit do kategorie přístupů, které se orientují na řešení problémů. Ze studie autorů Williama Reida a Ann Shynové (1969) vyplynulo, že krátkodobá sociální práce přináší u mnohých klientů až překvapivě dobré výsledky. Úkolově orientovaný přístup je postaven na přesvědčení, že pro splnění úkolu má být vymezen časový limit a též je potřeba ocenění každého dílčího úspěchu. Klient si v tomto případě sám volí úkoly, pracovník klienta pouze doprovází na jeho cestě a poskytuje podporu v rozhodování (Matoušek a kol., 2013, s. 109). Jak uvádí Mátel (2019, s. 129), v tomto přístupu by se mělo jednat především

o nedirektivní jednání založeném na partnerství a zmocňování (empowerment) klienta, u kterého Langer a Lietz (2015, s. 168) zdůrazňují důležitost vytvoření vlastní změny klientem a převzetí plné odpovědnosti za tuto změnu. Autoři uvádí čtyři teoretické zásady přístupu orientovaného na úkoly:

- 1) *Problémy jsou součástí lidské zkušenosti*
 - 2) *Lidé se snaží zmírnit utrpení způsobené problémy*
 - 3) *Lidé řeší problémy a řešení problémů zvyšuje sebedůvěru*
 - 4) *Model zaměřený na úkoly lze integrovat s různými teoretickými perspektivami*
- (Langer a Lietz, 2015, s. 85-86)

3.1.3 Přístup orientovaný na řešení

Takzvaná krátká terapie orientovaná na řešení problému může být rozhodně platným přístupem sociální práce v azylovém domě a má některé shodné rysy s přístupem orientovaným na úkoly. Jelikož se při využití tohoto přístupu zaměřujeme na řešení, nikoli na daný problém, jako tomu je u úkolově orientovaného přístupu, je proces krátký a účinný, proto se často využívá i v ambulantních službách. Klienti jsou zde za experty na svůj příběh, který sdílí s pracovníkem. Obratem se pracovník snaží pokládat otázky s cílem zjistit co nejvíce informací. Během rozhovoru se pracovník zaměřuje na silné stránky klienta a snaží se mu porozumět (Langer a Lietz, 2016, s. 211).

Přestože jiné přístupy předpokládají, že jsou informace o problému nezbytné pro jeho řešení, v tomto případě se předpokládá, že můžeme porozumět řešení, aniž bychom nutně potřebovali znát příčiny a povahu problému. Podstatným bodem v tomto přístupu jsou dvě zvláště významné otázky, které vymysleli autoři přístupu orientovaného na řešení v čele se Stevem de Shazerem. První je „zázračná otázka“, při níž sociální pracovník vyzývá klienta, aby mu popsal jeho život poté, co se stal zázrak a jeho cíle byly po probuzení splněny. Následně se pracovník zaměřuje především na silné a pozitivní stránky klienta, všímá si jeho jednání a získává jasnější obrázek o jeho cílech (Langer a Lietz, 2015, s. 218). Druhým krokem je „otázka škálová“, kterou pracovník může položit, pokud identifikoval klientovy cíle. Pracuje se škálou od 1 do 10, kde 1 znamená naprostou existenci problému a 10 představuje jeho zmizení. Tento způsob dotazování může poskytnout spoustu potřebných informací a dokáže převést abstraktní představy do přesnějších a popsitelnějších situací (Langer a Lietz, 2015, s. 2019).

3.1.4 Systemický přístup

Systemický přístup patří mezi postmoderní přístupy v sociální práci. Přínos Macek (in Matoušek a kol., 2012, s. 222) spatřuje zejména v jeho ucelenosti a vědeckém podložení pohledu na klienta a společnost. Termín „systemický“ se začal používat v 70. letech, jakožto název pro specifickou psychoterapeutickou školu – systemická (a) rodinná terapie.

Systemický přístup považuje za klienta nejen daného jedince, ovšem i jeho rodinu či skupinu, do které patří. V dnešní době se využívá jak v práci s rodinou, tak s jednotlivcem. Klíčem v tomto přístupu je komunikace, jakožto nepřetržitý proces, za jehož úspěšnost a informační obsáhlost zodpovídá klient, tedy adresát. Základním nástrojem sociálního pracovníka je rozhovor, ovšem využívat může celou škálu různých technik (Matoušek a kol., 2013, s. 97). Nejdůležitějším bodem v práci sociálního pracovníka je posouzení dané situace, která klienta přivádí. Na základě zhodnocení a posouzení pracovník volí mezi dvěma postupy, jimiž jsou nabízení pomoci či přebírání kontroly (Macek in Matoušek a kol., 2012, s.223-224). V případě, že držitel problému (klient) sám kontaktuje pracovníka či službu, mluvíme o *pomoci*, ovšem pokud o intervenci pro danou osobu žádá někdo jiný, jedná se o *kontrolu* (Matoušek a kol., 2013, s. 97).

3.1.5 Antiopresivní přístup

Na konci 80. let 20. století se začaly objevovat antidiskriminující přístupy zaměřené na téma nerovnováhy ve společenském postavení skupin i jednotlivců. Antiopresivní přístup si tedy dává za cíl zmírnění, nejlépe odstranění této nerovnováhy (Navrátil in Matoušek a kol., 2013, s. 92). Antiopresivní přístup vychází z pojmu oprese neboli utlačování/potlačování v souvislosti s problematikou menšin. Pokud si sociální pracovník neuvědomuje postavení svého klienta ve společnosti a nebere v úvahu možnou diskriminaci či útlak, nemůže klientovi poskytovat dobré sociální služby, přestože může být skvělým profesionálem. Klíčem je zde schopnost rozpoznání znevýhodněného postavení klienta, jelikož při opaku může být klientovi spíše ublíženo (Thompson, 1997 cit. podle Navrátil in Matoušek a kol., 2013, s. 93).

Thompson (1997, cit. podle Navrátil in Matoušek a kol., 2013, s. 93-94) považuje za základní hodnoty antiopresivního přístupu *spravedlnost, rovnost a participaci*, a to ve vztahu ke všem menšinám ve společnosti. Za spravedlnost považuje situaci, kdy nikomu nebudou odpírána či omezována lidská práva. V případě rovnosti je potřeba myslet na individuální potřeby lidí a podle nich k nim také přistupovat, důraz musí být kladen především na rovné šance. Participací rozumí zapojení klientů do plánování či vyhodnocování sociálních služeb a považuje ji za důležitou složku interpersonální komunikace mezi pracovníkem a klientem.

3.2 Využívané metody

Dle Mátela (2019, s. 77) nelze metody užívané v sociální práci jasně vymezit a definovat, ovšem dává přednost následující definici: „*Metoda sociální práce je způsob, jak dosáhnout předem stanovený cíl prostřednictvím profesní činnosti sociálních pracovníků při práci s jedincem (případové práci), rodinou, skupinou nebo komunitou.*“ Matoušek (2016, s. 100) dodává, že se zmiňované dělení sociálních metod využívá především v západních zemích. Dále autor dělí metodické postupy podle aktuální situace klienta na sociální znevýhodnění na začátku života, předvídatelné a nepředvídatelné sociální události. Váhu přikládá i vztahovému kontextu, zajímá nás tedy zda se jedná o vrstevnickou skupinu, rodinu či organizaci, v neposlední řadě mohou být metody vázány na systémové vazby, čímž rozumíme regionální, národní nebo nadnárodní sociální politiku (Matoušek a kol., 2008, s. 13)

Jak uvádí Mátel (2019, s. 78), je potřeba oddělovat metody sociální práce a dílčí metody využívané v sociální práci, jako je rozhovor, pozorování apod., jelikož tyto metody se využívají napříč odlišnými obory. V metodách sociální práce je obsažen celý proces a postup sociálního pracovníka s klientem, od prvního kontaktu až po samotné ukončení spolupráce. Dále je potřeba od metody rozlišit techniku, kterou rozumíme konkrétní dovednosti či znalosti sociálního pracovníka, jež využije k naplnění vytyčeného cíle. Každá sociální služba vypracovává metodiku, jakožto komplexní soubor pracovních postupů, technik a metod, podle kterých by měl sociální pracovník ve své práci primárně postupovat, ovšem využívá také svých osvojených přístupů a nabytých zkušeností.

3.2.1 Případová práce

Za případovou práci (casework) považujeme práci s jednotlivým případem, většinou jedincem, ovšem může se jednat i o práci s manželským párem, rodinou či v případě azylového domu s matkou a dětmi. Některé azylové domy pro ženy a matky s dětmi disponují dětským centrem

či jiným zařízením zaměřeným na osobnostní rozvoj dítěte ve spolupráci s matkou, posilování rodičovských kompetencí, upevňování vztahů apod., což znamená, že práce zde nebude pouze s jednotlivcem v pravém slova smyslu.

Dle Matouška (2016, s. 161) se jedná o metodu sociální práce s nejdelší tradicí ve společnosti. Jak uvádí Havránková (in Matoušek a kol., 2008, s. 67), v podstatě se jedná o práci zaměřenou na konkrétní případ a o způsob, jak věnovat pozornost člověku, který sociální službu potřebuje. Podstatou tohoto přístupu je nejen porozumění a pochopení jedince, ale i jeho rodině, kultuře a komunitě, které je součástí. Případová práce je postavena na mnohých teoretických základech, jako je např. sociální psychologie, sociologie, psychiatrie, teorie učení, teorie malých skupin či biologie společně s endokrinologií. Základy případové práce se mohou opírat i o poznatky teorie rolí, jelikož každý člověk se identifikuje s tou sociální rolí, která mu v rámci skupiny či komunity náleží a většina klientů sociálních služeb přichází s pocitem, že ve své roli nebo rolích zcela selhali (Havránková in Matoušek a kol., 2008, s. 67-68).

Matoušek a kol. (2013, s. 263) uvádí 5 fází případové práce:

- 1) *Hodnocení potřeb klienta, hodnocení prostředí (z hlediska zdrojů pro uspokojení potřeb i překážek v uspokojování potřeb a hodnocení interakce mezi klientem a prostředím.*
- 2) *Plánování služby.*
- 3) *Poskytování služby.*
- 4) *Průběžné hodnocení služby s případnou úpravou plánu.*
- 5) *Závěrečné hodnocení případu.*

Případová práce je postavena především na hodnotě jedince, která je nadřazena hmotným hodnotám a zájmům institucí. Vše se odvíjí od síly a odhodlanosti každého člověka, jelikož každý má potenciál k tomu, určit si své cíle a prostředky k tomu, jak jich dosáhnout. Sociální pracovník je zde v pozici podporovatele a povzbuzovatele, pomáhá klientovi s orientací ve složité situaci a nabízí dostupné možnosti řešení. Zabývá se např. potřebou odpovídajícího příjmu, zajímá se o dostupné bydlení, pomáhá vyhledat zaměstnání či napomáhá klientovi porozumět systému sociální podpory. Ze strany pracovníka je zde důležité řízení intervence, nikoli klienta (Havránková in Matoušek a kol., 2008, s. 68). Za sociální intervenci považujeme soubor opatření, která usilují o změnu prostředí jedince, který má problémy týkající se životních podmínek či vztahů, ať už osobních nebo sociálních. Zmiňovaná opatření se liší zaměřením a způsobem provedení (Musil in Matoušek a kol., 2013, s. 238). Dle Matouška (2016, s. 81) se termín sociální intervence často považuje za synonymum

k pojmu „terapie“. Častěji se ovšem setkáváme s pojetím výrazně širším, jelikož intervence zahrnuje různé způsoby a veškeré činnosti, jak pracovníci pomáhají lidem zlepšovat své životy. Hartl (2004, s. 99) popisuje intervenci jako předem promyšlený zákrok, který je cílený a zaměřuje se na zlepšení tíživé situace klienta.

Podstatou případové práce je zaměření se na pozitivní stránky jedince, na to zdravé a pevné, co v něm je. V případě zaměření sociálního pracovníka na bezmocnost a negativní stránky klienta může dojít k posílení závislosti klienta na sociální službě a očekávání pomoci z její strany (Havránková in Matoušek a kol., 2008, s. 68). Matoušek a kol. (2013, s. 263) dodává, že jsou klienti často obětmi stigmatizace, kdy se sami identifikují s onou negativní nálepkou. Takové stigma se musí podchytit již na začátku spolupráce, jedině tak může sociální pracovník přispět k pozitivnímu přístupu klienta k sobě samému.

Proces případové práce započne vytvořením vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem, tedy dvou individualit, které se setkávají. V práci s jednotlivcem je základním principem v interakci pracovníka a klienta pojem sebeurčení, což znamená, že je pouze na klientovi, zda se bude v procesu angažovat či nikoli, případně do jaké míry. Úkolem sociálního pracovníka je klientovi v tomto ohledu napomáhat a být mu oporou. Nejen v azylovém domě je důležité na začátku spolupráce vypracovat individuální plán, podle kterého mohou pracovník společně s klientem postupovat a volit další potřebné kroky. Zároveň tento plán umožňuje sledování postupů klienta k dosažení daných cílů, v podstatě výsledků případové práce (Havránková in Matoušek a kol., 2008, s. 70). **Individuální plánování** je dokonce ukotveno ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, a to jako 5. kritérium standardů kvality sociálních služeb. Samotná intervence začíná prvotním kontaktem mezi pracovníkem a klientem. Podstatným nástrojem je zde rozhovor, který se spolu s aktivním nasloucháním a komunikací s klientem stává základním stavebním kamenem úspěšné případové práce. Cíle samotného procesu si určuje klient společně s pracovníkem, v případě potřeby speciální externí služby je pracovník v pozici zprostředkovatele kontaktu či rady, na koho se dál obrátit. Podmínky pro ukončení spolupráce by měly být řečeny již na začátku spolupráce. V případě zbytečně dlouhé intervence se může člověk stát závislým na poskytování sociálních služeb a pomoci, což je nežádoucí (Havránková in Matoušek a kol., 2008, s. 74).

Sociální poradenství

Základní činností a nedílnou součástí případové práce je poskytování poradenství. Dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách sociální poradenství zahrnuje základní a odborné sociální poradenství. Obecné neboli základní sociální poradenství popisuje Tomeš (2010, s. 344) jako poradenství, které orientuje klienta na vhodný postup či řešení, respektive pracovník poskytne klientovi informaci, na koho se v konkrétním případě obrátit, jakou kontaktovat instituci či organizaci. Specializované poradenství se zaměřuje na konkrétní okruh činností. Tomeš vnímá rozdělení v zákoně jako nevhodně zvolené, jelikož by se dalo základní sociální poradenství považovat za neodborné.

Podle Hartla (in Matoušek a kol., 2008, s. 84) poskytuje základní poradenství především informace o nárocích, službách či možnostech, které mohou přispět k vyřešení či zmírnění obtížné situace jedince. Cílem je poskytování poradenství co nejbližší bydlišti nebo pracovišti, je důležité, aby bylo základní poradenství k dispozici i lidem, kteří bydlí na vesnicích či v menších městech. Tento druh sociálního poradenství poskytují nejčastěji proškolení sociální pracovníci či pracovníci městských úřadů. Odborné sociální poradenství poskytují odborníci, kteří se věnují dané problematice a nabízí klientům přímou pomoc. Kromě sociálních pracovníků v azylových domech se zde jedná např. o manželské poradny, odborníky, kteří klientům pomáhají v oblasti mezigeneračních vztahů, v péči o dítě či se věnují lidem propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody. Tato odborná pomoc je zaměřená na konkrétní problém a vyžaduje jasné a praktické řešení, součástí může být i terapeutická pomoc. Odborné sociální poradenství může vykonávat široký okruh pracovníků, do kterého patří sociální pracovníci, psychologové, lékaři, právníci či pedagogové.

Krizová intervence

Specifický přístup pracovníka potřebuje klient, který se ocitne v akutní krizi. V kontextu této práce se s krizovou intervencí setkáme převážně v azylových domech, které jsou zaměřené na oběti domácího násilí, ovšem i náhlá ztráta bydlení může vyžadovat služby krizové intervence, které ale nenabízí každý azylový dům. Špatenková a kol. (2017, s. 11) za krizi považuje situaci, která je doprovázena především negativními emocemi a pro jedince znamená dramatickou změnu v životě, která je pro něj velmi obtěžující a stresující. Tuto situaci člověk nezvládá vyřešit svými silami a vnímá jí za velice obtížnou a nepříjemnou, někdy dokonce ohrožující na životě. Ke krizi dochází v bodě, kdy daný problém člověk nedokáže, nemůže nebo neumí vyřešit. Krizová situace se samozřejmě netýká pouze jedinců,

ovšem v krizi se může ocitnout rodina, skupina či společnost. Ke vzniku krize většinou vedou nevyřešená traumata či starší krizové situace, které člověk vyřešil pouze povrchně. Krizi může vyvolat nespočet životních událostí, jako je např. smrt blízkého, ztráta bydlení, rozvod, finanční dluhy či ztráta zaměstnání (Lucká in Matoušek a kol., 2008, s. 121).

Krizová intervence ve smyslu formální, tedy institucionální pomoci v krizi přichází na řadu až v případě, kdy k řešení nestačí dostupné neformální zdroje, mezi které patří svépomoc, vzájemná pomoc či první psychologická intervence např. ze strany rodinných příslušníků. Každý pracovník v pomáhajících profesích by měl disponovat základy krizové intervence, až odborníci na řešení krize absolvují výcvik krizové intervence (Špatenková a kol., 2017, s. 42).

Podle Špatenkové a kol. (2017, s. 42) by krizová intervence měla být poskytována:

- *ihned (neprodleně, neodkladně, co nejdříve),*
- *v blízkosti, v dosahu (co nejbližší klientovi – apel na dostupnost, dosažitelnost krizové pomoci),*
- *s očekávanou způsobilostí (kompetentně),*
- *bezpečně (intervence by neměla být ohrožující ani pro klienta, ani pro intervenanta, hlavním principem krizové intervence by mělo být „nepoškozovat a neublížovat“),*
- *jednoduše (jednoduchými postupy).*

4 BYDLENÍ

Pojem bydlení můžeme chápat jako pojmenování pro různé typy obydlí, jako je například rodinný dům, byt, jednotlivé místnosti či přístřeší. Ovšem v širším a této práci bližším pojetí slovo „bydlení“ zahrnuje i pocit zázemí, jistoty, osobní svobody nebo seberealizace. Bydlení má důležitý význam v životě každého člověka, jelikož souvisí s mnoha běžnými činnostmi, ať už je to práce, odpočinek, výchova dětí či příprava jídla. Bydlení můžeme zařadit mezi jednu ze základních lidských potřeb a není důležitá pouze pro jedince, ale i pro celou společnost. Jedinec, který bydlí, se věnuje práci a svým koníčkům, utrácí svůj výdělek, odvádí daně a tím přispívá do ekonomiky celého státu (Špalková in Mertl a kol., 2023, s. 354). Maden a Marcus (2020, s. 16) vyzdvihuje účel bydlení jakožto domova, který by měl být dostupný všem.

4.1 Ztráta bydlení

Ztrátě bydlení může předcházet mnoho událostí a situací, které mnohdy trvají poměrně dlouhou dobu, než v samotné opuštění domácnosti vyústí. Tyto tzv. spouštěče se mohou projevat různými signály, dle kterých můžeme usoudit, že se jedinec ocitl v procesu ztráty bydlení. Setkáváme se též s různými rizikovými faktory vedoucími k vyšší pravděpodobnosti, že se jedinec bude potýkat s problémy v oblasti bydlení (Šimíková a kol., 2015, s.8).

Šimíková a kol. (2015) rozlišuje čtyři základní situace, které mohou vést ke ztrátě bydlení. Následující situace se mnohdy projevují v kombinaci, vzájemně na sebe navazují či se prolínají. Jedná se o tyto situace:

- *Nedostatek finančních prostředků*
- *Neplnění finančních závazků spojených s bydlením*
- *Neplnění nefinančních závazků spojených s bydlením*
- *Ztráta právního nároku na stávající bydlení*

Nedostatek finančních prostředků

Jedním z hlavních problémů může být nedostatečný příjem jedince nebo celé domácnosti. V tomto případě převyšují výdaje nad příjmy, rodina či jedinec může mít dluhy na nájmu či službách spojených s bydlením. V této situaci se člověk může ocitnout např. po ztrátě zaměstnání, vlivem dlouhodobé nezaměstnanosti, nemoci, ztrátou člena domácnosti či výrazným nárůstem nákladů na bydlení (ceny nájmu, energií), což je v dnešní době rezonujícím tématem ve společnosti (Šimíková a kol., 2016, s. 53). Zpráva o vyloučení

z bydlení 2021 (s. 22), kterou vypracovala iniciativa Za bydlení uvádí, že nadměrnými náklady na bydlení trpí v České republice 420 až 540 tisíc domácností, ve kterých žije přibližně 760 až 900 tisíc lidí.

Neplnění finančních závazků spojených s bydlením

Dalším nejčastějším důvodem a příčinou ztráty bydlení jsou dluhy na platbách za nájem a energie. Lidé, kteří mají problémy se splácením nákladů na bydlení, často čelí různým obtížím. Nízký příjem, ztráta podpory od blízkých, fyzické nebo psychické problémy a nedostatečné povědomí o souvisejících povinnostech s bydlením, mohou být hlavními důvody, které vedou ke ztrátě bydlení. Tato situace může postihnout různé skupiny lidí, ať už to jsou domácnosti s nízkými příjmy, důchodci, osaměle žijící jednotlivci či jedinci s fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem. Situace se též může týkat dlouhodobě hospitalizovaných osob či lidí ve výkonu trestu odnětí svobody (Šimíková a spol., 2016, s. 53).

Neplnění nefinančních závazků spojených s bydlením

Šimíková a kol. (2016, s. 53) uvádí, že tato sociálně nepříznivá situace je typická především tím, že se členové domácnosti chovají velmi rizikově, a to především ve vztahu k bydlení. Takové chování zahrnuje nadměrné pití alkoholu, užívání, prodej a výrobu návykových látek, konflikty se sousedy či přetěžování bytu nebo společných prostor. Takové chování je v rozporu s pravidly, pokud se jedná především o nájemní bydlení, proto se zde zvyšuje riziko ztráty bydlení. Často jsou lidé zařazeni do této skupiny na základě předsudků ostatních nájemníků, např. pokud se jedná o větší domácnost nebo etnickou menšinu. Ztrátou bydlení zapříčiněnou problémy s chováním a dodržováním pravidel jsou ohroženi zejména ti, kteří nemají dostatečné znalosti o právech a povinnostech v oblasti bydlení nebo jedinci chovající se antisociálně (Šimíková a kol., 2016, s. 53-54).

Ztráta právního nároku na stávající bydlení

Ztráta práva na současné bydlení obvykle nastává v moment, kdy skončí nájemní smlouva. To se může stát buď po uplynutí platnosti (smlouva na dobu určitou), nebo v případě úmrtí nebo odchodu člena domácnosti, s nímž byla smlouva uzavřena. Hlavním spouštěčem je tedy ztráta důležitého člena domácnosti, který měl nárok na bydlení. Takové riziko postihuje v podstatě všechny domácnosti, které mají uzavřenou nájemní smlouvu pouze na jednoho z členů nebo pokud mají smlouvu na dobu určitou (Šimíková a kol., 2016, s. 54).

4.2 Osoby bez přístřeší

Dnes se v oblasti bezdomovectví (či bezdomovství) využívá spíše pojem „lidé bez domova“ nebo „lidé bez přístřeší“. Schwarzová (in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 315) uvádí, že se pojmu „bezdomovec“ většina autorů spíše vyhýbá, jelikož podle nich ho provází spousta stereotypů ve společnosti a může mít pejorativní význam. Ovšem z druhého úhlu pohledu se jedná o výstižný a stručný význam slova „bezdomovec“, jakožto člověka bez domova, který je svým způsobem neutrální. Dle Marka, Strnada a Hotovcové (2012, s. 13) se význam pojmu „bezdomovec“ v průběhu společenských změn různě vyvíjel. V dnešní době ho spojujeme spíše se sociálním zázemím, rodinou, nikoliv pouze se střechou nad hlavou.

V oblasti bezdomovectví je potřeba vnímat genderové odlišnosti. Schwarzová (in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 316) uvádí, že ženy mají mezi bezdomovci menší podíl, což vysvětluje lepší orientací v mezilidských vztazích, než je tomu u mužů. Ženy mají také obecně širší sociální síť, vědí, na koho se v nouzi obrátit. Ovšem pokud se jedná o pobyt v azylových domech, zastoupení žen je zde poměrně vysoké. Z výzkumu provedeného v roce 2019 vyplývá, že tvoří přibližně 42 % dospělých klientů azylových domů (Nešporová a Holpuch, 2016, s. 25). Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 109) konstatují, že se většina žen spíše přikloní k využití azylového domu nebo přespání u kamarádky, než aby zůstala na ulici, proto „nejsou tolik vidět“. Ženy se také obtížně vyrovnávají s rolí matky. Jak můžeme vidět v praxi, v případě rozpadu rodiny ve většině případů zůstává s dítětem matka, proto je více motivovaná k tomu, disponovat vhodným bydlením. Ženy si jsou vědomy rizika ztráty dítěte jakožto důsledku ztráty bydlení (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 108).

V České republice je problematika bezdomovectví vnímána a popisována pomocí celoevropsky uznávané typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení známé jako ETHOS¹. Tato typologie uvádí několik životních situací, které jsou považovány za bezdomovectví a vyloučení z bydlení (Černá, 2019, s. 15). Černá (2019, s. 15) uvádí, že mezi ohrožené v rámci problematiky bydlení řadíme především skupiny obyvatel, které zůstávají na okraji jak trhu s bydlením, tak sociálního bydlení. Vlivem těchto okolností jsou odkázáni na předražené, neadekvátní bydlení, na azylové domy či noclehárny. FEANTSA², která vypracovala zmiňovanou typologii prosazuje, aby byla problematika osob bez domova vnímána širěji,

¹ European Typology of Homelessness

² Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les SansAbri (The European Federation of National Organisations Working with the Homeless)

jelikož nezahrnuje pouze osoby bez střechy nad hlavou, ale i skupiny lidí, které jsou ztrátou bydlení ohroženy či žijí v bydlení nevyhovujícím.

Typologie ETHOS tedy vymezuje tyto kategorie:

- *Bez střechy*
- *Bez bytu*
- *Nejisté bydlení*
- *Nevyhovující bydlení* (Edgar a Meert, 2005, s. 16).

Bez střechy

Osoby, které se ocitnou v této situaci, tráví většinu dne ve veřejném prostoru, přespávají na ulici, nemají možnost se ukrýt kdekoliv uvnitř. Zpravidla nemají stálé místo na přespání, využívají opuštěné vagony vlaků, garáže, kanály, stany apod. Současně se může jednat o uživatele denních center či terénních programů, případně nocují v noclehárnách (Hradecký, 2007, s. 34-35).

Bez bytu

Jak uvádí Hradecký (2007, s. 35-40), do této kategorie spadají klienti azylových domů, osoby žijící ve veřejných ubytovnách, v přijímacím či pobytovém a integračním středisku pro cizince či jedinci, kteří byli propuštěni z vězení či jiného institucionálního zařízení.

Nejisté bydlení

Do kategorie „nejistého bydlení“ řadíme ty osoby, které žijí dočasně u svých příbuzných či přátel, protože nemají jinou možnost, nebo bydlí v podnájmu. Hradecký (2007, s. 41) zdůrazňuje, že je v tomto případě důležité rozlišovat bydlení v podnájmu vlivem absence jiné možnosti a bydlením v podnájmu např. mladých lidí před založením rodiny či během studia. Dále se zde jedná o jedince bez standardní nájmení smlouvy, s příkazem k vystěhování či osoby ohrožené domácím násilím (Hradecký, 2007, s. 41-44).

Nevyhovující bydlení

Dle Hradeckého (2007, 2007, s. 44) se nevyhovující bydlení vztahuje k lidem žijícím v přeplněných domácnostech, v obydlích nevhodných k obývání (z hlediska kvality), nebo lidem nuceně žijících v mobilních domech či karavanech. Může se jednat o různé chaty, boudy, maringotky, ale i budovy bez kolaudace.

4.2.1 Předsudky společnosti

Jak uvádí Schwarzová (in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 316), lidé si často pojem „bezdomevec“ spojují se stereotypem: „*Bezdomovci jsou ti pobudové z pražského Hlavního nádraží, opilci, flákači a kriminální živly.*“ Ovšem je potřeba si uvědomit, že bez střechy nad hlavou či v problémové situaci týkající se bydlení se může ocitnout téměř kdokoliv. Nutno podotknout, že za bezdomovce v tomto kontextu považujeme i klienty azylových domů, které na první pohled nemusíme poznat, jako je tomu u skupiny lidí, kteří „žijí na ulici“.

Často se setkáváme s předsudky týkajícími se zaměstnání. Společnost je mnohdy doslova přesvědčená o tom, že lidé bez domova pracovat nechtějí. V souvislosti s tímto tvrzením je nutné si uvědomit, že většina těchto lidí přichází z naprosto odlišného světa, nemají sociální návyky a těžko se podřizují zákonům a pravidlům (Marek, Strnad a Hotovcová, 2012, s. 11). Šmídová, Vávra a Čížek (2017, s. 77) uvádí, že společnost své postoje staví především na představě o osobní zodpovědnosti, v mnoha případech jsou tedy přesvědčeni o tom, že si za vzniklou situaci může jedinec sám. Troufám si říct, že v některých případech to může být důvod, ovšem častokrát nikoliv. Nesmíme zapomínat na příčiny ztráty bydlení, jako jsou např. ztráta zaměstnání, rozvod, výkon trestu odnětí svobody či finanční problémy, které následně člověka vystaví „začarovanému kruhu“, z kterého nedokáže vystoupit.

Jednou z bariér v podobě předsudků a postojů společnosti může být určitá diskriminace vůči romským ženám a rodinám. V praxi se v dnešní době často setkáváme s pobytem romského etnika v azylových domech. Jak uvádí Glumbíková (2017, s. 50), Romky jsou znevýhodněné tím, že jsou ženy a zároveň tím, že jsou Romky, tudíž je pro ně situace mnohdy opravdu obtížná. Na trhu s byty se vyskytují předsudky vůči sousedství s Romy, majitelé bytu se často vlivem společensky uznávaných přesvědčení domnívají, že jejich nájemníci nebudou tolerovat pobyt romské rodiny v jednom domě. Vlivem těchto okolností vznikají vyloučené lokality s nízkou kvalitou bydlení nebo se ženy uchylují ke střídání různých azylových domů. S diskriminací Romů se samozřejmě nesetkáváme pouze v oblasti bydlení, ale i na trhu práce, což s možnými bariérami v problematice bydlení úzce souvisí (Glumbíková, 2017).

4.3 Potřeby matek v azylových domech

Hartl (2004, s. 194) popisuje potřebu jako „*nutnost organismu něco získat nebo se něčeho zbavit*“. Jedná se o stav, kdy se poruší vnitřní rovnováha člověka nebo nejsou dostatečně naplněné vnější vztahy osobnosti. Vágnerová (2016, s. 329-330) uvádí, že potřeby spolu s různými názory a emocemi motivují lidské chování, tudíž vysvětlují, proč a jak jedinec jedná.

Potřeba, jakožto podnět k určité aktivitě, je zdrojem motivu a stimuluje člověka, aby dělal to, co mu přináší uspokojení. Potřeby mohou poukazovat na stav nedostatku, nerovnováhy, ohrožení či nejistoty, ale také mohou podněcovat osobní rozvoj. Pěnkava a Varga (in Matoušek a kol., 2022, s. 108) konstatují, že v sociální práci je klientova pocíťovaná potřeba východiskem k celé práci a běžně se využívá psychologické pojetí potřeb, které rozděluje potřeby na týkající se tělesné pohody, psychické rovnováhy a bezpečí, vztahů s blízkými a spirituální oblasti.

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, azylové domy své služby orientují především na naplnění potřeb základních, ale i potřeb týkajících se reintegrace. V cestě k naplnění těchto potřeb ovšem stojí mnoho různých bariér, které klientky musí překonávat.

Dashora, Slesnick a Erdem (2012) zrealizovaly výzkum zaměřený na potřeby a možné bariéry jejich naplnění matek bez domova, konkrétně závislých na návykových látkách. Z výzkumu vyplynulo celkem pět hlavních kategorií potřeb:

- *Základní potřeby*
- *Potřeby zaměstnání*
- *Potřeby vzdělávání a informací*
- *Potřeby služeb*
- *Potřeby poradenství a propojení*

Mezi základní potřeby ženy řadily především jídlo, oblast samotného bydlení a oblečení. Za bydlení považovaly především bezpečné místo pro své děti, ovšem k jeho získání jim bránilo mnoho překážek, mezi které patří např. předchozí vystěhování, dluhy, trestní minulost, nezaměstnanost či vysoký nájem a kauce. S potřebou zaměstnání bylo spojeno několik bariér, jako je záznam v trestním rejstříku, nedostatečné vzdělání či praxe. Dalším problémem bylo nezajištění hlídání dětí. Matky také uváděly problém s komunikací, jelikož nedisponovaly mobilním telefonem nebo nebyly schopné se z různých důvodů do práce dopravit. S potřebou zaměstnání souvisí třetí potřeba, a to potřeba vzdělání a informací. Ženy ve výzkumu často uváděly, že by chtěly studovat nebo splnit některý z kvalifikačních kurzů, který by mohl být cestou k získání pracovní pozice. V rámci čtvrté kategorie potřeb, tedy potřeb služeb, matky zmiňovaly především potřebu zajištění hlídání dětí. Dále byl s potřebou služeb spojován i odborný přístup v případě léčení závislosti či psychických potíží. Pátá kategorie potřeb se týkala poradenských pracovníků. V tomto případě matky uváděly potřebu důvěry, sounáležitosti a přátelství.

Často se ženy potýkaly s nedostatečnou nebo žádnou podporou ze strany rodiny. Mezi ženami, které se zúčastnily výzkumu převládaly též potřeby respektu, sebeúcty, soběstačnosti, svobody a zmocnění. V souvislosti s těmito potřebami ženy uváděly také nevhodný postoj ze strany pracovníků (Dashora, Slesnick, Erdem, 2012).

Froňková (2018) v rámci svého výzkumu, týkajícího se potřeb matek v azylových domech, podává informace z pohledu sociálních pracovníků. Pomocí předem určených oblastí potřeb (bydlení, péče o děti, vyřizování úředních záležitostí, plánování a hospodaření s penězi) a na základě dotazníkového šetření pro sociální pracovníky v celé České republice analyzovala další dílčí potřeby. Více než 90 % pracovníků se shodlo, že klientky nejčastěji řeší potřeby v oblasti bydlení. Ihned po samotném příchodu do azylového domu se ženy zajímají o možnosti návazného bydlení a stojí o pomoc s mapováním různých možností (Froňková, 2018).

4.4 Přístupy k bydlení

V jednotlivých zemích se konkrétní strategie pro řešení situace lidí bez střechy nad hlavou, bez domova a v nejistém a nevyhovujícím bydlení liší, nicméně vychází ze dvou základních konceptů, a to Bydlení až po přípravě (Housing Ready, prostupné či vícestupňové bydlení) a Bydlení především (Housing First) (Špalková in Mertl a kol., 2023, s.366). Jak uvádí Lux a Mikeszová (2013, s. 37), nelze přístupy striktně rozlišovat, jelikož v praxi spočívají spíše v kombinaci obou principů.

4.4.1 Bydlení až po přípravě

Tento přístup předpokládá nedostatečné kompetence k udržení vlastního bydlení, proto stanovuje jednotlivé stupně bydlení, které představují systém zásluhovosti. Na nejnižším stupni stojí azylové domy, dalším stupněm jsou tréninkové byty, někdy též nazývány jako sociální bydlení, jelikož je klientům k dispozici doprovodný sociální program. Pro Českou republiku je typická situace, kdy si byty od obce či soukromého vlastníka najme nezisková organizace a pronajímá je klientům. V těchto bytech žijí klienti samostatně, sociální pracovník je s nimi v kontaktu podstatně méně, než je tomu v azylovém domě (Černá, 2019, s.31-32). Problémem je v tomto případě bydlení na omezenou dobu, zpravidla na 1 rok, během které nemusí být člověk schopný si vybudovat podmínky k přechodu do vlastního bydlení.

Černá (2019, s. 33-34) předkládá několik rizik, které může koncept Housing Ready představovat. Pro klienty může být krok k vlastnímu bydlení těžký především z důvodu situace na trhu s byty a samotný přesun může být velmi stresující. Klientům může chybět osobní prostor a soukromí, často se lidé „točí v kruhu“ vícestupňového bydlení a přechod do vlastního bydlení může trvat roky, nebo téměř celý život.

4.4.2 Bydlení především

Koncept Housing First staví především na názoru, že by zajištění stálého a vlastního bydlení mělo být na prvním místě, respektive mělo by k němu dojít co nejdříve. Hlavním bodem v tomto přístupu je přednostní řešení problematiky bydlení před ostatními problémy jedince (Lux a Mikeszová, 2013, s. 36). V tomto přístupu je tedy ubytování poskytnuto bez předchozí přípravy, což znamená rychlé zajištění bezpečí a stabilního zázemí například pro hledání a udržení zaměstnání (Špalková in Mertl a kol., 2023, s. 367).

Černá (2019, s. 34) uvádí několik principů, na kterých model „Bydlení především“ staví:

- *Bydlení je chápáno jako základní právo pro všechny lidi.*
- *Volba změny je volbou uživatele služby, sebeurčení.*
- *Respekt, přijetí a angažovanost v práci se všemi uživateli služby.*
- *Závazek pracovat s uživateli služby, po jak dlouhou dobu chtějí.*
- *Samostatné bydlení.*
- *Oddělenost poskytování bydlení a sociálních služeb.*
- *Harm reduction.*
- *Orientace na zotavení.*

V České republice dochází k pozvolnému prosazování tohoto konceptu, jako první se modelem Bydlení především začalo zabývat město Brno, a to v roce 2015, kdy představilo dva pilotní projekty – bydlení pro rodiny (2016-2018) a pro jednotlivce (2017-2020) (Černá, 2019, s. 36). Černá (2019, s. 37-38) uvádí také limity tohoto modelu. Podstatným problémem je občasné vnímání přístupu jako univerzálního léku na veškeré problémy, což může vést k odvádění pozornosti od příčin bezdomovectví.

4.4.3 Sociální bydlení v ČR

Jak uvádí Lux a Mikeszová (2013, s. 44), v České republice není v současné době sociální bydlení upraveno žádným právním předpisem. Přestože se některé obce řídí svým systémem sociálního bydlení, poptávka rapidně převyšuje nabídku a ve většině měst dochází spíše

k vyčleňování a vytěsňování sociálně slabších rodin na okraj obce či jiných měst. V České republice také zcela chybí podpora neziskových organizací v oblasti sociálního bydlení, z toho důvodu většina organizací provozuje především dočasné ubytování pro osoby bez domova.

Sociální bydlení je vymezeno v „Koncepti sociálního bydlení České republiky 2015-2025“, kterou v roce 2015 schválila vláda ČR. Velmi aktivním ve věci sociálního bydlení je spolek Platforma pro sociální bydlení, který se snaží přibližovat a prosazovat model Housing First. V rámci prosazování zákona, který by systémově umožnil ukončit bezdomovectví, spolupracuje s ministerstvy a obcemi. Snopek a kol. (2014, s. 5) uvádí několik důvodů, které by měly vést k zavedení systému sociálního bydlení. Důvody spatřuje zejména v neustále se zvyšující finanční nedostupnosti bydlení, diskriminaci některých domácností (např. Romů) či v rostoucím počtu osob bez domova. Hlavním cílem sociálního bydlení by mělo být zvýšení dostupnosti bydlení pro osoby bez domova anebo žijících v nevyhovujících podmínkách, ale i pro domácnosti, které za své bydlení utratí nepřiměřenou část svých příjmů. Zároveň by mělo být funkční sociální bydlení návaznou službou pro azylové domy.

Důležité podotknout, že zde sociálním bydlením myslíme standardní bydlení s podporou. Jak předkládá Snopek a kol. (2014, s. 15), jedná se o byty, nikoli o ubytovací zařízení, které byly pořízeny nebo jsou provozovány s využitím veřejných prostředků, nájemné je zde regulované na nižší než tržní úrovni a jsou přidělovány na základě sociálních kritérií. V širším pojetí může být sociální bydlení chápáno jako stupeň prostupného bydlení, kde jedinec musí např. plnit individuální plán.

V rámci podpory poptávky bydlení v ČR je hlavním nástrojem příspěvek na bydlení, který je vyplácen v rámci dávek státní sociální podpory. Problémem pro většinu osob jsou podmínky získání, jelikož je povinné mít v daném bytě trvalé bydliště, jedinec musí hradit nájemné 3 měsíce a příspěvek se nevztahuje na podnájemní smlouvu (nutno mít standardní nájemní smlouvu). Ovšem v případě, kdy se člověk nachází v hmotné nouzi a splňuje dané podmínky, může mít i v případě disponování podnájemní smlouvou nárok na doplatek na bydlení (Lux a Mikeszová, 2013, s. 38). Snopek a kol. (2014, s. 5) považuje přístup státu k řešení sociálního bydlení za založený na finančních příspěvcích, což je jedním z mnoha důvodů, které by měly vést k zavedení systému sociálního bydlení.

4.5 „Azylová turistika“

V dnešní době se stále častěji potýkáme s rodinami či jedinci, pro které se pobyt v azylových domech stal jakýmsi způsobem života. Je to problém, o kterém především okruh sociálních pracovníků ví, ale nikdo tuto problematiku neřeší, jelikož není právně ukotvena a azylové domy nemají právo klientku nepřijmout z důvodu opakovaného pobytu. V tomto případě žena po roce přechází z jednoho azylového domu do dalšího, jelikož na samostatné bydlení nemá finanční prostředky nebo nemá vyřešené jiné problematické záležitosti. V některých případech se dokonce může jednat o zvyk či vnímání azylového domu jako vlastního bydlení. Z tohoto pohledu se může zdát, že azylové domy svůj účel, jakožto sociální služby, neplní.

Tzv. „azylová turistika“ je dle mého názoru především důsledek aktuální situace v bytové politice. Nedostatek sociálních bytů a nedořešený samotný systém sociálního bydlení, vysoké nájemné, požadavky na vysoké kauce představují závažné překážky pro mnoho lidí, zejména pro samoživitelky a rodiny v nízkopříjmových skupinách. Problémem je například i nemotivovanost klientek k nalezení zaměstnání v případě, kdy pobírají dávky a zároveň se potýkají s exekucemi. Podle Jelínkové a Vašutové (2017) se uživatelky azylových domů ztrácí v „bludném kruhu“ a jsou přesvědčeny, že se nic nemůže změnit. Často se v tomto případě jedná o matky na rodičovské dovolené nebo ženy, které pobírají dávky hmotné nouze. Zde nastává závislost na sociálních službách, kdy běžné bydlení je pro většinu klientek nedostupné.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Následující část práce je věnována popisu průběhu výzkumného šetření, jeho zaměření a zpracování. Předkládaný výzkum je zaměřen na **bariéry spojené s problematikou bydlení matek v azylových domech**.

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je proniknutí do problematiky bariér matek v azylových domech, které souvisí s problematikou bydlení. Jedná se o hlubší pohled do života matek, které bojují s nepříznivou sociální situací. Výzkum přibližuje problematiku bydlení matek s dětmi, které aktuálně využívají služby azylového domu a otevírá další důležitá témata této oblasti.

Vzhledem k tématu práce a cíli výzkumného šetření jsem stanovila následující výzkumnou otázku:

- Jaké bariéry musí překonávat matky v azylových domech při přechodu do vlastního bydlení?

Hlavní výzkumná otázka je rozdělena do dalších dílčích výzkumných podotázek:

- S jakými konkrétními bariérami se klientky azylových domů setkávají a které souvisí s bydlením?
- Jakým způsobem klientky překonávají bariéry bránící v přechodu do vlastního bydlení?
- Co klientkám pomáhá nebo by pomohlo k vymanění se z nepříznivé sociální situace?

5.2 Design výzkumu

Výzkum byl realizován jako kvalitativní šetření designem případové studie s využitím polostrukturovaných rozhovorů s matkami z azylových domů.

5.2.1 Kvalitativní výzkum

Vzhledem k tématu práce a cílům šetření jsem zvolila kvalitativní přístup sběru dat. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na zkoumání jevů a procesů, a to především v přirozeném prostředí. Jedná se o hloubkové poznání zkoumaného problému, kde výzkumník využívá celou řadu metod a postupů k tomu, aby naplnil cíl svého zkoumání (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 17). Jednoduše řečeno, za kvalitativní výzkum můžeme považovat jakékoli šetření, které neprobíhá za pomoci statistických či jiných kvantitativních metod (Hendl, 2023, s. 47).

Na začátku kvalitativního výzkumu si výzkumník vymezi výzkumné otázky týkající se daného tématu, které dle Hendla (2023, s. 47) může v průběhu výzkumu dále upravovat a doplňovat. V rámci předkládaného výzkumu k takové úpravě nedošlo, jelikož výzkum dokázal dojít k danému cíli s výzkumnými otázkami, které byly stanoveny na začátku šetření.

V kvalitativním výzkumu není obvykle předem pevně stanovený rámec, z tohoto důvodu se tento typ výzkumu mnohdy považuje za velice flexibilní a otevřený přístup, který umožňuje zkoumat různé aspekty a perspektivy daného jevu. Důraz je zde kladen na hloubkovou analýzu dat, která jsou často získána pomocí metod jako jsou rozhovory, pozorování nebo analýza dokumentů, a to v rámci relativně malého vzorku. Kvalita dat je klíčem pro dosažení důvěryhodných a relevantních závěrů. Kvalitativní výzkum často pracuje induktivně, což znamená, že se nejprve sbírají data a následně se na základě analýzy těchto dat vytváří teorie a obecnější poznatky (Hendl, 2023, s. 48)

5.2.2 Případová studie

Pro výzkumné šetření byl zvolen design mnohopřípadové studie. Jak uvádí Sedláček (in Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 97), případová studie patří mezi základní empirické designy a je vhodná pro detailní studium jednoho nebo několika málo případů. Miovský (2009, s.94) uvádí, že případ je zde jasným centrem našeho zkoumání. Případem můžeme v tomto kontextu rozumět osobu, skupinu či organizaci, ovšem je důležité případ jasně definovat a ohraničit. V této práci za případ považujeme osoby, konkrétně matky z azylových domů.

V případové studii se jedná o sběr velkého množství dat, ovšem pouze od jednoho či několika jedinců. Případová studie je často přirovnávána k mikroskopické práci, jelikož umožňuje zkoumat daný případ podrobně a odhaluje drobné detaily (Hendl, 2023, s. 104). V rámci případové studie je důležité, zda budeme pracovat s jedním, nebo více případy. Tato práce se věnuje několika případům, tudíž se jedná o mnohopřípadovou či vícepřípadovou studii (Chrastina, 2019, s. 103).

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výběr vzorku probíhal na základě předem stanoveného tématu a výzkumných otázek, tudíž se jednalo o výběr záměrný a zaměřený na vhodné případy. Jak konstatuje Sedláček (in Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 103), v případové studii se nikdy nesmíme spoléhat na výběr náhodný. Soustředíme se zde na výběr postupný, tedy po vyhodnocení prvního případu přitupujeme k volbě případu dalšího, a to na základě výzkumného záměru. Před samotným zahájením výzkumu jsem si definovala skupinu lidí, na kterou se zaměřím.

Chrastina (2019, s. 159) uvádí, že je žádoucí, aby si výzkumník vymezil základní soubor kritérií pro výběr případů. Vzhledem k tématu práce a výzkumným otázkám jsem do výzkumného vzorku hledala pouze ženy s dětmi, které aktuálně žijí v azylovém domě.

Po samotném definování vzorku jsem přešla k oslovení vhodných účastnic výzkumu. Podstatou u výběru případů je také ochota věnovat výzkumníkovi čas a cenné informace, které jsou mnohdy velmi citlivé a nejsou dostupné veřejně. Z tohoto důvodu jsem musela změnit původní záměr, dle kterého jsem chtěla do vzorku zařadit klientky ze dvou různých azylových domů v Pardubickém kraji. Vlivem nezájmu o poskytnutí rozhovoru jsem do výzkumného vzorku zařadila matky pouze z jednoho azylového domu.

Strategie výběru vzorku byla založena na mém pracovním působení v jednom z azylových domů v Pardubickém kraji. Využila jsem tedy dobrých vztahů s klientkami tohoto zařízení a požádala je o spolupráci. Celkem byly uskutečněny rozhovory se třemi matkami, z toho jedna matka žije sama, jelikož všechny děti má v ústavní péči. Vybrané ženy se liší v počtu dětí, které aktuálně vychovávají.

5.4 Sběr dat

Pro sběr dat byl zvolen **polostrukurovaný rozhovor**, jakožto jedna z metod kvalitativního výzkumu. Švaříček a Šedřová (2014, s. 159) definují hloubkový rozhovor jako nestandardizované dotazování pomocí otevřených otázek. Pomocí otevřených otázek můžeme porozumět zúčastněnému jedinci, jehož pohled není omezen pouze na výběr odpovědi, jako je tomu například u dotazníku. Hlavní výhodou rozhovoru je zachycení mluveného slova v jeho autentické podobě, což považujeme za jeden z hlavních principů kvalitativního výzkumu.

Na doporučení Miovského (2009, s. 159) jsem si vytvořila schéma neboli okruhy otázek, na které jsem se v rámci výzkumu chtěla ptát. Vytvořená osnova mi usnadnila orientaci v již zodpovězených otázkách a v tématech, která jsem s informantkami potřebovala probrat. Realizované rozhovory tedy probíhaly podle návodu, kdy jsem dané otázky určovala dle toho, jak se rozhovor vyvíjel. Předepsané otázky nemusely přesně korespondovat s otázkami, které byly položeny v rozhovorech, jelikož docházelo k uzpůsobení se aktuálnímu průběhu (Hendl, 2023, s. 180). Během měsíce února roku 2024 byly provedeny celkem tři polostrukurované rozhovory s matkami žijícími v azylovém domě. Rozhovory byly se souhlasem účastnic nahrávány. V jednom případě byl rozhovor proveden v dětském centru, zbylé dva rozhovory proběhly na bytové jednotce klientky.

5.4.1 Schéma rozhovoru

ÚVOD

- a. *Mohla byste se ve stručnosti představit?*
- b. *Můžete mi říct, jak jste se tady ocitla? Co Vás sem vlastně přivedlo?*

OBLAST BYDLENÍ

- a. *Jak dlouho bydlíte v azylovém domě?*
- b. *V čem je bydlení tady jiné? V čem vám tady pomohli? Co Vám v azylovém domě chybí?*
- c. *Jak si představujete svoje ideální bydlení?*
- d. *Je něco, co Vám brání z azylového domu odejít?*
- e. *Čeho se obáváte, až AD opustíte?*
- f. *Popíšete mi, jak konkrétně řešíte svoji situaci s bydlením?*

OBLAST FINANČÍ

- a. *Jak byste popsala Vaší finanční situaci? Z čeho žijete?*
- b. *Berete nějaké sociální dávky? Jaké?*
- c. *Jak hospodaříte s penězi? Jak vyjdete s penězi každý měsíc?*
- d. *Kolik peněz potřebujete na to, abyste AD opustila? Jak je seženete?*
- e. *Jak šetříte?*
- f. *Jaký máte příjem z práce? Nebo máte jiné peníze?*

OBLAST SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ

- a. *Jak byste popsala vztahy s rodinou?*
- b. *Jak Vám pomáhá rodina? Řekla jste si někdy o pomoc příbuzným či přátelům?*
- c. *Jaký máte vztah se svými dětmi?*
- d. *Jak je tady náročná výchova vašich dětí? V čem?*
- e. *Jak vycházíte s ostatními klientkami AD?*

OBLAST SOCIÁLNÍ POMOCI

- a. *Jak jste v azylovém domě spokojená?*
- b. *Jak hodnotíte setkání/konzultace se sociální pracovnící AD? (jaký to má přínos, co vám chybí, jaká máte očekávání od AD)*
- c. *V čem Vám SP nejvíce pomohla? V čem nejméně?*
- d. *Jaké máte zkušenosti s jinými sociálními službami?*

OBLAST VZDĚLÁVÁNÍ A INFORMACÍ

- a. *Jakou školu jste studovala?*
- b. *Chtěla byste nebo se nějakým způsobem ještě vzděláváte?*
- c. *Za kým jdete, když potřebujete poradit?*
- d. *Jaké informace jsou nutné k tomu, abyste mohla opustit AD?*
- e. *Jaké informace jste nedostala v AD, ale potřebujete je?*

ZÁVĚR

- a. *Co Vás v tuto chvíli nejvíce trápí a z čeho máte naopak radost?*
- b. *Chcete něco doplnit? Na něco jsem zapoměla?*

5.5 Etika výzkumu

Součástí výzkumu v rámci, kterého dochází k úzkému kontaktu s lidmi, jsou etické otázky. Švaříček a Šedřová (2014, s. 45) uvádí několik základních principů, kterými by se měl výzkumník řídit. Samozřejmostí by měla být důvěrnost, tudíž publikujeme pouze ta data, pomocí kterých není možné identifikovat daného účastníka výzkumu. Před zahájením výzkumu byly informantky seznámeny s účelem výzkumu a byla jim zaručena úplná anonymita. Z tohoto důvodu došlo ke změnám jmen jak účastnic výzkumu, tak zmíněných osob v rozhovorech, anonymizována byla také města. Každá z účastnic byla s průběhem výzkumu seznámena, výzkumu se zúčastnila dobrovolně a podepsala informovaný souhlas, který přikládám v příloze.

5.6 Analýza dat

Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon, tudíž došlo k zachycení veškerého mluveného slova včetně intonace, doprovodných zvuků a podobně. Po ukončení rozhovorů došlo k doslovné transkripci s prvky transkripce komentované. Pro zachování autenticity výpovědí nedošlo k přepisu do spisovného jazyka, je tedy zachováno přirozené vyjadřování účastnic výzkumu (Hendl, 2023, s. 216-217).

Chrastina (2019, s.192) uvádí, že případová studie nedisponuje žádnými striktně určenými a doporučenými analytickými postupy, tudíž můžeme využít všech dostupných postupů k analýze dat. Pro analýzu dat bylo zvoleno otevřené kódování, tedy technika, která je známá především díky zakotvené teorii, ovšem je velmi univerzální a je používána v mnohých kvalitativních výzkumech. Přepsané rozhovory jsem procházela a jednotlivým významným úsekům jsem přiřazovala kódy relevantní k výzkumným otázkám. Veškeré kódování bylo realizováno technikou tužka-papír. Následně jsem kódy seskupovala, jestliže se jevily jako patřící do jedné kategorie. Následně jsem se rozhodla pro využití analytické techniky „vyložení karet“ (Švaříček a Šedřová, 2014, s. 226). Text byl dále logicky uspořádán do kapitol, kde jednotlivé kapitoly představují dané kategorie.

5.7 Charakteristika případů

Alena

Paní Aleně je 39 let, v azylovém domě žije sama, jelikož její tři syny umístila dobrovolně do ústavní péče. Nejmladšímu Jonášovi je 11 let, Markovi je 13 let a nejstarší Josef je 17 let starý, brzy bude plnoletý. Alena se potýká s dlouhodobým pobytem v azylovém domě, s vlastním bydlením má minimální zkušenosti. V azylovém domě je v podstatě spokojená,

vlastní bydlení usilovně nevyhledává. Přehled o bytové dostupnosti má minimální, její pracovní zkušenosti nejsou příliš bohaté, práce pro ni není motivující, jelikož disponuje určitými dluhy, které se poté stávají překážkou ve výdělku. V azylovém domě bydlí především kvůli dětem, aby jim byla na blízku a mohla je vídat alespoň občas. O získání dětí do péče nežádá. S otcem dětí nemá žádný vztah, není s ním v kontaktu, podporu má pouze v matce a babičce. Rodinné vztahy Alena popisuje jako nestabilní, ovšem všichni se snaží držet pospolu. Pro Alenu je nejtěžším tématem minulost, neměla lehké dětství, později si prošla i pobytem na ulici. Alena se nerada baví o minulosti a má problém s jejím chronologickým uspořádáním.

Petra

Informantka Petra právě oslavila 39. narozeniny, v azylovém domě žije společně s nejmladší dcerou Anežkou, které je 8 let. V dětském domově žije její 13letý syn Petr, v péči otce je aktuálně nejstarší dcera Aneta, které je 16 let. Petra vyrůstala od 7 let v dětském domově, od svých 19 let pobývá převážně po azylových domech, ubytovnách, zkusila si i život na ulici. Vlastní bydlení a rodinné zázemí za celý život v podstatě nepoznala. Pokud s partnerem žila ve vlastním bydlení, bylo to pouze přechodného charakteru. S prací má paní Petra zkušenosti, ovšem aktuálně jí v práci brání absence hlídání dcery. Dále se Petra potýká s exekucemi a žije pouze z dávek. V životě Petry hráli velkou roli muži, na které zanevřela a v životě je nepotřebuje, jelikož si s nimi dle jejich slov užila dost. Přestože Petra vyrůstala v ústavní péči, se svojí maminkou je stále v kontaktu, stejně tak se svým mladším bratrem. Otec byl alkoholik, po narození Anežky zemřel. Rodinné vztahy se rodina snaží udržovat, většina příbuzných nepracuje a žije ze sociálních dávek. Společně se svojí dcerou a synem, kterého si bere z dětského domova na mimořádné pobyty, jezdí rodinu navštěvovat. Petra má přehled o své situaci a je si vědoma toho, co musí pro zlepšení svého života udělat. Uvědomuje si také, že život v azylovém domě není vhodný především pro její dceru, proto chce situaci řešit a přeje si, aby jednou měla ve své péči i syna.

Veronika

Paní Veronice bylo nedávno 40 let, v azylovém domě žije se svými 4 dětmi. Nejstarší 20letý syn žije sám, má již svoji rodinu a vychovává syna. Veronika se stará o Andreu, které je 16 let, dokončila již školní docházku a aktuálně si hledá zaměstnání. Adamovi je 14 let, Naomi 12 let a nejmladší dcera Valerie je stará 4 roky. Veronika žije v azylovém domě poněkud krátce, celý život v podstatě žila ve svém bydlení. Má zkušenosti pouze se dvěma azylovými domy, z toho první její pobyt v tomto zařízení trval pouze měsíc. Nyní žije v azylovém domě

přibližně 3 měsíce. Veronika nemá příliš pracovních zkušeností, aktuálně je to několik let, co nepracuje, jelikož se stará o malou Valerii. V azylovém domě je sice spokojená, je ráda, že má s dětmi střechu nad hlavou, ale samozřejmě by chtěla zpátky do vlastního. Paní Veronika je stále vdaná, její manžel nepracuje a nemá žádný příjem, ovšem i tak má s ním Veronika skvělý vztah a je ráda, že ho má. V tomto ohledu jí bydlení v azylovém domě nevyhovuje, jelikož rodina nemůže být pohromadě. Veronika nemá žádné přátele ani širší rodinu, v životě se setkala s mnoha ztrátami. Následkem úmrtí maminky byla vychovávána babičkou, její otec byl alkoholik, který nedávno také zemřel. Jediná její radost jsou momentálně děti, konkrétně to, že s nimi může být.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V následujících kapitolách budou podrobně popsány výsledky výzkumného šetření. Výzkum předkládá zkušenosti a životní problémy matek, které aktuálně využívají službu azylového domu. Cílem výzkumu není zjištěná data generalizovat na celou skupinu matek samoživitelek či matek v azylových domech, ale snaží se o vhled do problematiky bariér a otevírá další příbuzná témata.

6.1 Minulost

Život v minulosti hraje v kontextu této práce obrovskou roli, proto je její přiblížení nezbytnou součástí. Účastnice výzkumu neměly lehké **dětství**, s těžkými situacemi a problémy bojují již od útlého věku, což na ně může mít vliv po celý zbytek života.

„...Jako se mnou se to táhne už od malička, neměla jsem zázemí, byla jsem od 7 let v děčáku..tam jako vůbec nefungovali rodiče..takže je to těžký no. Musela jsem se naučit hrozně věcí, co mě doma nikdo nikdy nenaučil..Když jsem odcházela z děčáku, tak to jako bylo dost těžký no, šla jsem do Domu na půli cesty a pak vlastně brzo na to se mi narodila ta nejstarší holka, pak i ten druhý, takže jsme byli po ubytovnách a azylákách no.“ (Petra)

Přestože Petra vyrůstala od 7 let v dětském domově, na ústavní péči nevzpomíná pouze negativně.

„Jako..radši na to moc nevzpomínám (smích). Ale jako ne, občas si s ostatníma napíšeme, ale tak 20 let už jsem tam nebyla. Zkušenosti mám spíš pozitivní, měla jsem dobrou vztah s pracovníkama. Co vím, tak brácha tam občas jezdí, a jako teď to tam už vypadá úplně jinak. Za nás to vůbec nebylo takový rodinný zázemí, jako to mají teď.“ (Petra)

„No, já jsem měla těžký dětství hlavně ze začátku, protože se o nás rodiče úplně nestarali, pořád byly nějaký problémy..úplně nepracovali, pak mamka onemocněla, do toho docela pila, takže to nebylo dobrý..pak mě teda vychovávala hlavně babička, mamka umřela, když mi bylo 12 let, táta byl alkoholik, taky nedávno zemřel, asi před měsícem. Táta nás chtěl dát do děčáku, což babička samozřejmě nechtěla, tak si nás s dědou vzali k sobě, ty už teda taky nežijou.“ (Veronika)

Ženy se k prožité minulosti nerady vrací, v některých případech vzpomínky dokonce vytěšňují. Samotné dětství je pro Alenu doslova traumatické, nerada vzpomíná a hovoření o tomto tématu je pro ni nepřijemné. V dětství informantek hrál často roli alkohol, drogy, nebo neschopnost se o rodinu postarat.

„My jsme to jako děti neměly s mámou moc růžový, naši byli rozvedení..táta hodně pil, údajně bral i drogy..pak mámu začal mlátit..postupně byl agresivní i k nám..jako táhlo se to s námi už od dětství. K tomu se ale upřímně nerada vracím, nerada o tom mluvím.“ (Alena)

Matky se vracely též do doby, kdy součástí jejich života byl **pobyt na ulici**. Kolísavá situace a vysoká frekvence změn v životě dokáže člověka dovést až na úplné dno, ze kterého je těžké se vymanit. Pobyt na ulici nemusí nutně představovat souvislé přežívání na ulici bez střechy nad hlavou, většinou se jedná o náhlé změny, které informantky nazývají životem jako „na houpačce“. Tvrdou realitu a život na ulici si vyzkoušely Alena a Petra.

„Mně se jako všechno plete dohromady, je pro mě těžký si vůbec vzpomenout, jak to tehdy bylo, jak to šlo po sobě. Ale jako to bylo v rádech let určitě..Nějak asi rok jsem byla opravdu úplně na ulici, což teda jako nepřeju nikomu. Nedá se říct, že bych jako byla rok v kuse bez přestávky pod mostem, to ne. Využívala jsem nějaký ty noclehárny, když jsem měla nějakou korunu, nebo když jsem ještě měla kamarády a tak, tak třeba pomohli, občas jsem někde přespala..samozřejmě to ale bylo dost krutý.“ (Alena)

„...Jako zkusila jsem si pak i ulici no..to bylo ještě před dětma no, a to jako všehovšudy mohlo bejt tak dva roky no, ale jako to bylo takový to, že jednou máte kde bejt, za pár dní zase ne, a tak no, nebylo to jako v kuse.“ (Petra)

6.2 Bydlení

S problematikou bydlení se váže především samotná **ztráta** bydlení a domova, což může představovat velmi silný a negativní zážitek.

„Já vám řeknu, jak to bylo celý. My jsme pak chvílku museli bejt u tchýně, asi měsíc a půl, to děti akorát nastoupily v září do školy. Přišli jsme o peníze, o všechny věci. Prostě majitelka falšovala papíry, falšovala můj podpis vlastně, nosila papíry na úřad a nechala si z našeho účtu posílat peníze na svůj účet..v podstatě mě okrádala o peníze..vlastně jsem jí nechávala příspěvek na bydlení a přídavky na děti posílat, což se nesmí...Třeba ona mi měla něco vracet, ale nic nevracela, vždycky si něco vymyslela. Takhle ta ženská okrádala všechny, několik lidí s ní má zkušenost..pak už jsem prostě neměla sílu na to, co s náma dělala. Měli jsme v tom bytě plíseň, nefungovala elektrika, bojler, nebylo to prostě vhodný pro děti, pro nikoho.

(A:) Jak se to dál řešilo?

No, chtěla jsem to řešit, ale manžel s tím nesouhlasil, protože se bál, jak se tam všichni mezi sebou znali, že by nás třeba napadli někde nebo tak..takže jsem ani na Policii nešla..“ (Veronika)

„Tak já jsem o to bydlení přišla vždycky kvůli penězům no, neměla jsem na placení, tak nemohlo bejt bydlení..nejhorší je, že mi fakt chybí nějaký ten domov no, jenže těžko říct, když já to od dětství ani pořádně neznám, jak by to mělo vypadat..“ (Petra)

Vlastní bydlení bylo pro ženy výchozím bodem, tedy formou bydlení, která předcházela příchodu do azylového domu nebo ubytovny. Zkušenosti s vlastním bydlením tedy informantky mají, ovšem v některých případech jsou opravdu minimální.

„...ještě když jsem měla děti u sebe, tak jsme byli v XY na ubytovně..ještě vlastně před tou ubytovnou jsme chvíli normálně bydleli v bytě i s otcem kluků, to jsme fungovali jako normální rodina..jenže on šel potom do výkonu trestu, takže jsem zůstala sama a prostě jsem je nějak musela zabezpečit..“ (Alena)

„No, jako ve vlastním jsem byla možná tak dvakrát..s otcem vlastně toho prostředního jsme byli v podnájmu no, ale do toho se zase motal jako jeho otec, takže jako to byl masakr...Jako já jsem vlastně tak od těch 19 let, co jsem skončila školu, po azylákách a tak, až na nějaký výjimky no.. Jako já jsem vlastně nějaký vlastní bydlení nebo domácí zázemí v podstatě pořádně nezažila, takže nějaký porovnání s tím, jak je to mimo azylák, vlastně ani moc nemám.“ (Petra)

Střídání azylových domů není pravidlem, což může potvrdit informantka Veronika, která vnímá situaci poněkud odlišně. V azylovém domě totiž bydlí celkem krátce, prošla pouze dvěma zařízeními. Většinu svého života prožila společně s rodinou v pronajatých bytech, což ovšem neznamená, že má zkušenosti pouze pozitivní.

„No, já jsem dřív bydlela v XY, tam jsme byli v podnájmu v 3+1..pak jsem byla měsíc v azyláku v XY, potom jsme šli do dalšího bytu. Ted' jsem tady asi nějak ty tři měsíce no, takže jako zkušenosti mám jen se dvouma azylákama.“ (Veronika)

S účastnicemi výzkumu bylo bydlení jedním z hlavních témat, která jsme společně probíraly. Ženy si prošly několika formami bydlení, většinou se jedná o ubytovny a podobná zařízení, v případě vlastního bydlení hovoříme spíše o výjimečné situaci. Život informantek provází především pobyt v azylovém domě, často nevidí jinou možnost. Jedná se především o **opakovaný pobyt v AD** z důvodu krátké doby, tedy jednoho roku, který umožňuje ženám vymanit se z jejich situace a najít si vlastní či jiné bydlení. Omezenou dobu pobytu v azylovém domě vnímají informantky jako jeden ze stresových faktorů, jelikož se jedná pouze o dočasné bydlení a jisté je, že bude potřeba ho změnit.

„No takhle, v tomhle azyláku jsem poprvé, ale dřív jsem byla v XY, tam jsem byla několikrát, tam jsem byla, když děti byly malé..jako, tady je asi nejhorsí to, že ty azyly jsou na rok žejo. Já ten rok ani tak nevidím, ale pak to jako přijde a řešíte co bude dál. Mohlo by to bejt asi na dýl, je to asi málo na to, si něco najít mimo a vyřešit si ten život..Za chvíli mi to tady vlastně bude končit a prostě půjde zase jen o to, abych měla kde bejt...Já prostě už teď mám žádost na další azylák, zpátky do XY.“ (Alena)

„Tak samozřejmě, že je to jednou z těch nevýhod..máte jistotu, ale jen na nějakou dobu..pak vám nezbejvá nic jinýho než jít do jinýho azyláku, aspoň teda u mě, protože vlastní bydlení je teď pro mě nereálný.“ (Petra)

V názorech na azylové domy se ženy poměrně liší, což vyplývá ze zkušeností s bydlením ve vlastním bytě. Ovšem obecně se informantky k pobytu v azylovém domě staví poměrně pozitivně, Alena je v azylovém domě dokonce naprosto spokojená, což se poté odráží i na její snaze o řešení vlastní situace. Vlivem života stráveného po azylových domech se tato zařízení stávají pro ženu nerozeznatelná od bydlení vlastního.

„V tomhle já asi rozdíl nevnímám. Nedokážu jako popsat, pro mě je vůbec těžký si vzpomenout na to, kdy jsem nějak žila ve vlastním. Jako dost mi to asi pomohlo, jsem za to moc ráda, že vůbec můžu na azylu bydlet..Každej azylák je ale jinej.“

(A:) Nechybí Vám tady nic?

Ale tak to jako asi jo. Jako já to moc nedovedu srovnat, jako jasně, bydlení svoje je prostě něco jinýho..ten azyl, nevím, jak to mám říct, jako já v tom prostě asi rozdíl moc nevidím. Prostě беру to tak, že žiju v azyláku, tak se prostě přizpůsobím. Jako celkově, já jsem tady prostě spokojená musím říct.“ (Alena)

Ženy se v azylovém domě musí potýkat s omezeným **soukromím** a musí se naučit tolerovat své spolubydlící. Do jaké míry to může být pro informantky omezující záleží na daném zařízení, jelikož každý azylový dům má podmínky rozdílné. Azylový dům, který momentálně informantky využívají, disponuje jednotlivými bytovými jednotkami, které zpravidla obývají dvě ženy a využívají společné sociální zařízení a kuchyň. Pokud žena žije společně s více dětmi, obývá celou bytovou jednotku sama, což se může jevit jako podstatná výhoda většího soukromí.

„No, nejvíc mi chybí asi to, že nejsem sama. Záleží ale na tom, v jakým zrovna azyláku jo. Třeba tady jsem byla dlouho sama na bytový jednotce, teď teda mi sem dali spolubydlící, kterou jako naštěstí trochu znám, takže jako v pohodě, to je mladá holka, takže nemáme spolu problém, ale záleží no, jak si sednete...Třeba v XY, tam to bylo ještě lepší, tam je to v podstatě

jako byt, kterej máte jen pro sebe. Já jsem radši, když mám svůj klid, když jsem sama. Jako já se s lidma snesu, ale záleží na tom, koho schytáte no.“ (Petra)

„Já nemám s tímhle problém, jsem na to zvyklá, že to soukromí jako úplně není..že tady prostě musíme spolu vycházet..ale tak co, když chci klid, zalezu si na svůj pokoj a nevylezám (smích). Já vám to řeknu takhle, záleží, kde a s kým jste, ale zrovna tady je spolubydlicí v pohodě a hlavně tady stejně věčně není, takže mám tady fakt klid..a pokoj máte vždycky jen pro sebe.“ (Alena)

Paní Veronika vnímá problematiku soukromí v jiném slova smyslu, jelikož oba pokoje v bytové jednotce obývá pouze společně s jejími dětmi. Chybí jí ovšem strávené chvílky o samotě s jejím manželem, který chodí rodinu každý den navštěvovat. Pravidla v azylovém domě jsou v tomto ohledu poměrně přísná, což musí uživatelky plně respektovat.

„No, tak doma jsme mohli dělat, co jsme chtěli, tady si nemůžeme zapálit ani na balkóně. Pak samozřejmě pořád se na někoho něco ptát, ohlašovat návštěvu, manžel vlastně ani nemůže na pokoj, nemůže k nám na byt..musíme dodržovat ty daný návštěvní hodiny žejo. Musíme prostě dodržovat pravidla, nemáme soukromí, ale tak s tím se musí počítat, to chápu a nemám potřebu to nějak porušovat.“ (Veronika)

Ženy se musí přizpůsobovat řádu a chodu těchto pobytových zařízení. Informantky se ovšem k **pravidlům a řádu** azylového domu staví s respektem a jsou si vědomy toho, že pravidla se musí dodržovat. Uživatelky nestojí o přidělování si ještě větších problémů, než aktuálně mají, proto se snaží chovat takovým způsobem, který jim zajistí hladký průběh pobytu a dobré hodnocení, některé z nich totiž mají předešlé zkušenosti s porušováním řádu a pravidel.

„Tak záleží, každé azylák je jinej..v některých azylákách jako píšou napomenutí za každou kravinu, až mi někdy přišlo, že mě chtěli prostě vyhodit schválně, třeba po třech měsících. Jednou mi prostě holka kradla i to prd, který jsem měla a ani mi to pracovnice nevěřily. Tady jsem ale relativně spokojená, snažím se spolupracovat s pracovnicema, nedělat problémy..Všude jsou nějaký pravidla, všude se musej dodržovat, takže třeba to mi problém vůbec nedělá. Na jednu stranu nechápu, že někdo ty pravidla může porušovat, protože je to jasný, že to nějak fungovat musí..samozřejmě to ale každé neumí.

(A:) Nic Vám tady nevadí?

Nevadí. Já ven moc nechodím, ve dvě hodiny jsme většinou už zalezlý na pokoji..nevím no, mně osobně to nijak omezující nepřijde.“ (Petra)

„...Já jsem po těch tolika letech co takhle bydlím vlastně zvyklá..hlavně teda mně to dřív dělalo docela problém, ty pravidla..to uklízení a tak, měla jsem často napomenutí, v jednom azyláku mě kvůli tomu dokonce vyhodili..ale jako to byly blbosti, třeba jsem zapomněla na úklid nebo tak. Jenže když se vám napomenutí nastřádají, tak je to blbý no..Ted' už vím, že to byla blbost a jako neměla jsem napomenutí ani nepamatuju..“ (Alena)

Bydlení obecně pro účastnice výzkumu znamená především **střechu nad hlavou**. Ženy nemají přehnané představy o vysněném bytu či místu, kde by jednou chtěly žít. V tomto ohledu myslí skromně a potřeba střechy nad hlavou je pro ně jasnou prioritou, což může být následkem všech událostí, včetně pobytu na ulici, kterými si ve svém životě prošly.

„To je mi úplně jedno, hlavně že rodina je pohromadě. Jako spokojená tady dá se říct jsem, ale určitě bych byla spokojenější ve svém no. Jsou tady jako hodný, ale není to ono no. Pro mě je ale hlavní, že máme prostě střechu nad hlavou.“ (Veronika)

„...jako vůbec žádný představy, nebo nějaký sen, co se týká bydlení, to nemám vůbec...Pro mě je hlavní prostě někde bydlet, je jedno kde..“ (Petra)

„...Beru to tak, že jsem byla dvakrát na ulici, takže pro mě je hlavní mít střechu nad hlavou, jinak to moc neřeším..“ (Alena)

6.3 Finance

S financemi je nejčastěji spojováno několik okruhů, kterými jsou dluhy, kauce, dávky a nájem. Tato témata jsou spojována s nedostatkem a především potřebou, která není u žen dostatečně naplněna a zneschopňuje poté hledání a samotný přechod do vlastního bydlení. Přestože **dluhy** nemusí být aktuálně součástí života všech účastnic výzkumu, zkušenostmi s nimi disponují.

„...No, tak většinou si ty majitelé hledají, jestli nemáte dluhy žejo, jestli jste v insolventi, a tak žejo.

(A:) Vy máte dluhy?

Mám no, asi 500 000 Kč, ale teda v insolventi nejsem ted', protože nemám práci žejo. Takže mám exekuci teda no. Nejhorší je, že to jsou dluhy jako třeba z pár tisíc žejo, jenže pak to rychle naskakuje no. To vlastně všechno začalo, když jsem vyšla z toho děcáku, než jsem se naučila ve všem nějak chodit. Táhle paušál, půjčka, cokoliv. Pak to jednou nezaplátíte a úroky skáčou..jako většina z toho jsou úroky žejo..Ještě vlastně mám dluhy na výživným na starší děti, což dělá třeba sto tisíc..“ (Petra)

„...jsem v exekuci no, ale tam je teda problém ten, že já o těch dluzích pořádně nevím..ted' to řeším v občanský poradně.“ (Alena)

„...Dluhy nemám, to už ne ted'. Jako měla jsem, ale všechno jsem zaplatila. Jediný co, tak ted' splácím poslední 2 tisíce tchýni..“ (Veronika)

Často ženy vnímají problematiku dluhů z pozice oběti, nepovažují se tedy za viníka těchto pohledávek. Dluhy, které matky musí nebo musely splácet, většinou vyplynuly z neznalosti, nezkušenosti či z důvěry v ostatní.

„Jak říkám, já přesně nevím, z čeho ty dluhy jsou upřímně..ale bude to určitě nějaký neplacení mobilu nebo tak, možná nějaký pokuty..no prostě hlavně to jsou ty úroky žejo.“ (Alena)

„Jednou jsem měla i Provident, tam jsem první půjčku splatila v pohodě, jenže pak prostě za to mohla i ženská z toho Providentu, že jsme se domluvily, kdy přijde pro peníze, jenže ona přišla třeba o tejden dýl a já už ty peníze neměla prostě. Takže jako na nic no, ale tam třeba stačilo doplatit 3 tisíce, prostě málo, ale na úrocích to pak naskákalo no...Hlavně je to jako třeba víc jak 10 let už, neplatila jsem vlastně operátora, Provident, něco z dopravního podniku, a tak no..Pak vlastně otec od syna šel do insolvence, tím pádem vznikl dluh na bytě údajně, kterej ten majitel přepsal na mě, takže na tom jsou další dluhy, ani o tom moc nevím..Ted' vlastně platím výživný na tu holku, co je u otce, to je další tisícovka. On by teda po mně chtěl 2 až 3 tisíce, ale jako to nevím, kde na to mám brát.“ (Petra)

„...Ty dluhy byly ze sociálky, to vlastně i manžel měl podmínku, že mohl jít sedět. Pak ještě v jednom bytě dřív, kde vlastně majitel měl elektřinu na černo, což my jsme ani nevěděli. Jednou přišli policajti, vypli jističe, ale nám všechno dál svítilo..takže to na nás v podstatě hodil, protože ve smlouvě jsme to měli napsaný na nás no. Dostali jsme pokutu asi 25 000 Kč a museli jsem to každej měsíc splácet no. Jinak půjčky žádný..Jedině teda manžel, ten má nějaký nezaplacený pokuty a tak, ale řeší to ted' s paní v občanský poradně.“ (Veronika)

Dluhy jsou samozřejmě i překážkou v práci, což si ženy plně uvědomují a jejich motivaci v hledání samotné práce to výrazně ovlivňuje.

„...Jako je to problém no, kdybych šla pracovat, tak nevím přesně jak by to bylo, asi by mi stejně většinu sebrali..ještě bych neměla nárok na dávky. Vlastně kvůli tomu nemám ani účet v bance prostě, všechno mám jen u sebe..“ (Alena)

„Jako nebudu lhát, je jasný, že si to umím spočítat a přemejšlím nad tím..ale já fakt taková nejsem, já bych do té práce šla fakt hned..kdybych mohla.“ (Petra)

Přestože příjmy informantek nejsou vysoké, jsou většinou nedostatečné, i tak je z výpovědi žen patrné, že o splácení převážně aktuálních dluhů se minimálně snaží. Nejen splácení dluhů nekoresponduje především se snahou o ušetření, byť jen malé částky, která by mohla ženám pomoci ve zlepšení jejich finanční situace.

„Já po malejch částkách ještě doplácím ty 2 tisíce tchýni..jinak naštěstí žádný splátky nemám, ale za to mám zase jiný výdaje žejo..jako šetřit by určitě šlo, ale teď si bokem nic nedávám, nemám co.“ (Veronika)

„Šetření? to určitě ne, naopak jsem spíš v mínusu. Jako ono to ani nejde, když zaplatím obědy ve škole, ty šly taky teď nahoru, tak jako to je špatný no. (‘) Jsem se teď nedávno rozhodla, že obědy už ve škole platit nebudu, že to nemá cenu. Jako šetřit nemám prostě z čeho, já postupně platím po pár stovkách splátky, jakože nějaký půjčky, takže jako to prostě nejde no..“ (Petra)

„...Jako mám problém s tím něco ušetřit. Jako snažím se hodně šetřit, ale ty peníze prostě furt mizej. Na něco třeba chci našetřit, konkrétně prioritou je teda to bydlení, ale to prostě nejde..Jako dřív, když jsem měla práci a když jsem byla v XY, tak jsem si nějaký peníze stranou dávala, ale nikdy to nemělo dlouhýho trvání. Aktuálně z toho mála, co mám, nenašetřím vlastně nic..ale snažím se dávat peníze bokem na mimořádný pobyty kluků, abych si je sem mohla brát aspoň..“ (Alena)

V kontextu financí vidí informantky největší problém ve vysokých **nájmech a kaucích**, na které nemají šanci ušetřit. V tomto ohledu pomáhají matkám samoživitelkám nadace, které si ovšem pečlivě vybírají, koho podpoří a komu peníze na kauci poskytnou. Ovšem i v tomto případě se nemusí nutně jednat o krok vpřed k vlastnímu bydlení, jelikož majitelé bytu mají často vůči klientkám azylového domu či ženám, které by kauci zaplatily pomocí nadace, negativní postoj.

„Ty kauce jsou hrozně vysoký no, to jako nejde, to je nereálný u mě..“ (Alena)

(‘) Ty kauce, k tomu ani nemá cenu se vyjadřovat.. jak jsou vysoký prostě, to je nereálný..ale řeším to teď, přes ty nadace, buď Agrofert nebo J&T, teď mi vyšly obě, jenže to bylo stejně k ničemu, tam je nějaký časovej limit, do kdy musím mít to bydlení. Takže já teď musím počkat, až bude práce, až najdu byt a pak to můžu využít, protože jako

ty peníze ty nejdou nijak mně, to jde hned na účet toho majitele. Tam pak vlastně třeba i azylák píše nějaký ten posudek. Ale teda je to blbý, protože jako ty majitelé jsou většinou proti tomu no..“

(A:) Proti čemu?

No, že nechtěj ženský z azyláku, nechtěj ty kauce z nadací, protože se bojeje, že pak peníze na nájem mít nebudu žejo.“ (Petra)

Nedá se ovšem konstatovat, že nárok na podporu ze strany nadace mají všechny samoživitelky. Oficiálně totiž žena samoživitelkou není, jestliže je stále vdaná za svého manžela. S tímto problémem se potýká paní Veronika.

„Ty kauce jako kolem 30 tisíc na ty byty, na to prostě nemám no. Žádala jsem vlastně nadaci, kvůli tý kauci, ale bylo mi řečeno, že na to nemám nárok, že nejsem samoživitelka, protože jsem pořád vdaná žejo...Je to ale zvláštní, protože když jsem byla měsíc v tom azyláku v XY, tak tam mi to uznali, právě že jsme dostali kauci a šli jsme do toho bytu, takže jako nevím no, moc to nechápu.“ (Veronika)

Informantky trápí především nedostatek financí, jelikož jediným příjmem všech účastnic výzkumu jsou **dávky**. Z tohoto jediného obnosu peněz musí ženy zajistit základní potřeby, případně splácí dluhy a obstarávají další potřeby, a to především pro děti. V poměrně odlišné situaci je Alena, která z daného příjmu, výjimkou období, kdy si bere děti na mimořádný pobyt, živí pouze sebe, jelikož její tři děti žijí v ústavní výchově.

„Co jsem tady, tak žiju z dávek..jako ale máma mi občas nějaké peníze dá, ale to není moc. Jídlo, občas oblečení, vlastně všechno platím jen z dávek...Beru příspěvek na živobytí, pak vlastně doplatek na bydlení, to jde rovnou azyláku, to se strhává.

(A:) Stačí Vám to?

Jako jo, stačí mi to. Jako samozřejmě moc to není, ale ten měsíc s tím vyžiju..ale samozřejmě, že by se hodila ta výplata z práce.“ (Alena)

„...Tak já pobírám příspěvek na živobytí a přídavek na dítě no, a vlastně ten doplatek na bydlení, ale tak to jde přímo na účet azyláku, což je lepší, nemusím se o nic starat..je to masakr, mně každé měsíc minimálně 3 až 4 tisíce chyběj. Vám to řeknu narovinu, já mám na ten měsíc cca asi 7 až 8 tisíc, když všechno zaplatím, tak mi zbydou tak 2 tisíce. To je jako na splátku támhle, na dluh támhle, zaplatím telefon, jednou za čas nějaký oblečení, jídlo samozřejmě, a je to no. To nemluví o tom, jak je všechno drahý, když chceme někam jet. Jenom cesta do tý XY a pak k mámě, to je extrém, to je třeba ve finále 1500 korun

žejo...Ted' shodou okolností jsem řešila, že mám nárok na mimořádnou okamžitou pomoc, takže tu si většinou dávám právě když si беру сына na mimořádněj pobyt, abych měla na jídlo..do toho musím platit alimenty na tu nejstarší dceru.“ (Petra)

„Tak na azylák chodí rovnou ten doplatek na bydlení, já беру příspěvek na živobytí a přídavky na děti no..dohromady máme tak 10 400 Kč na měsíc, z toho ještě vlastně doplácím tady. Nejvíc teda stojí ted' to dojíždění syna do školy, za něj dám i se svačinama za ten měsíc klidně 2 a půl tisíce. Tak čistě pak do ruky na měsíc mi zbyde tak 5000 Kč..z toho musím zaplatit všechno jídlo, věci do školy, a tak..jako narovinu říkám, že mi to nevyhází no, nějak s tím přežívám. Dneska je všechno drahý, v obchodě koupím jednu malou tašku a nechám tam tisícovku..“ (Veronika)

6.4 Práce

Ve spojitosti s prací ženy hovoří převážně v minulém čase, kdy se v jejich životech jednalo spíše o krátkodobé pracovní poměry či přivýdělký v podobě brigád. Ovšem informantky si též uvědomují, že práce je jedním z hlavních klíčů k financím, které jsou součástí pověstného koloběhu, kdy bez práce nejsou peníze a bez výdělku není bydlení.

„Jako určitě jsou největší problém ty finance, ty práce prostě, taky nemůžu dělat všechno žejo..dřív jsem měla práci za prací, ted' je to takový, nevím no..No ted' jako práci hledám no, pořád, ale prostě já nemůžu vzít všechno, že. Na úřadu práce mám požadavek, aby to byla práce v oblasti úklidu nebo nějakých pomocných prací. Jako na úřad pořád docházím, snažím se. Dřív jsem teda dělala různě po fabrikách hlavně no, ale co jsem tady, tak jako nic moc..no.“ (Alena)

(A:) Aktuálně jste jak dlouho bez práce?

„No, jako to bude asi rok a půl no. Naposledy jsem byla v jedný firmě, tam jsme šili deštníky. Tam ale pak nabrali tři Ukrajinky a mně řekli nazdar no. Byla jsem tam asi rok a od tý doby práci najít nemůžu..“ (Petra)

„Tak já jsem pracovala dřív, to je ale už tak 6 let zpátky, to jsem dělala u technických služeb. Ted' jsme byli na Úřadu práce s tou nejstarší dcerou, že by chtěla jít pracovat, že nechce bejt doma. No a bylo nám řečeno, že pro ni práci žádnou nemaj, že je všechno plný..stejně tak manžel ted' nepracuje, nikde ho nechtěj vzít, třeba se ani neozvou..on ted' nemá ani žádný dávky.“ (Veronika)

Podstatným tématem je zde pro ženy **hlídání dětí**. Jelikož se potýkáme s nedostatkem místa v mateřských školách či družinách, informantky vidí v hlídání dětí obrovskou překážku v práci. Nepřispívá tomu ani řád azylového domu, kde například děti určitého věku nesmí zůstat na bytové jednotce samy, v případě hlídání dětí jinou klientkou jsou ženy nedůvěřivé a dítě by spolubydlící nesvěřily.

„...Když hledám práci, tak potřebuju jen na jednu směnu a družinu žejo, což jako je další jako problém, tady prostě místo ve družině není. V XY jsem družinu pro holku měla, takže jako, těžký no...Tam zas jako práce byla, jenže ne na jednu směnu, takže jako, začarovanej kruh prostě pro mě..Já bych šla klidně prodávat, na pokladnu, do technických, kamkoli. Já se nebráním žádný práci, já jsem dělala i v řeznictví, jenže tam se muselo chodit na 5:00 ráno, což s dítětem nešlo prostě, takže jsem tam byla jen pár dní, nechtěli mi dovolit chodit na 8:00.“ (Petra)

„Já jako práci hledám, ale nechtěj mě nikam vzít, právě kvůli tý nejmladší dceři no. Je to problém no, není školka..a hlídání tady v azyláku je možný jen na 3 hodiny někým z ženských nebo dcera, kdyby hlídala, takže..hlavně bych ji teda asi ani nikomu nesvěřila tady...Práce pro mě s malou není prostě možná, takže já se nemám od čeho odrazit.“ (Veronika)

Pro Petru je práce velmi důležitá a je si vědoma toho, že bez práce se nikam neposune. Jako jediná z účastnic výzkumu se zajímá o dění v oblasti dávek a podobně, má tedy určitý rozhled a podle toho také k věcem přistupuje. Momentálně je pro ni práce prioritou, ovšem záležitost s hlídáním své dcery není schopna nijak vyřešit.

„Když někam pošlu životopis nebo si domlouvám práci, tak jim vadí, že mám dítě. (‘) Přitom jako to přece není mimino..ale jako ted’ chtěj dělat nějaký ty změny v sociálních dávkách žejo, takže jako já si tu práci najít opravdu chci.

(A:) Jaké změny?

„No, ta novela žejo, že budou hlídat, jestli člověk pracuje nebo se aspoň snaží no. Celkově nějak maj bejt ty dávky trochu jinak žejo, ale ta práce prostě je pro mě důležitá i tak...Jako jak říkám, já bych prostě do práce šla, jenže nemám tu družinu pro holku. Když je ta práce na ranní směnu, tak je to třeba od 6 ráno žejo, a jako kam mám holku dát do půl 8. (‘) Hlavně tady se prostě na nikoho spolehnout nemůžu, že mi ji někdo z ženských zavede do školy. Jako tady třeba kousek sháněj do uzenářství, tam bych klidně šla, jenže chtěj od rána prostě minimálně na 6 hodin denně, což jako prostě nevychází žejo, skrz to hlídání. Takže jako největší problém je to hlídání

pro dceru no. Nejhorší je, že tady prostě ženský, který by mohly jít do práce jsou, jenže jsou vypočítavý a nechce se jim žejo.“ (Petra)

S prací souvisí i předešlá **praxe a dosažené vzdělání**. Na trhu práce si ženy vybírat nemohou, automaticky věnují pozornost zaměstnáním v oblasti úklidu apod. Zároveň si také uvědomují, že by pobíraly minimální mzdu a v kombinaci s dluhy by to pro ně nemuselo být výhodné. Přístup informantek ke vzdělávání, jak v minulosti, tak v dnešní době, se poté taky může odrážet v přístupu k pracovnímu životu.

„Tak já jsem se učila na učilišti na cukrářku, který jsem teda nedodělala, skončila jsem ve druháku, pak jsem šla pracovat...mě škola fakt nebavila, ani teď jako nic takovýho nevyhledávám.“ (Alena)

„Já jsem měla jít studovat, ale nešla jsem. My jsme totiž bydleli na Slovensku, ale jednou přijel strejda z Česka, já jsem pak odjela s nima a už jsem se nevrátila, takže mám základku no.“ (Veronika)

„Chodila jsem na švadlenu no, mám výuční list...No, oni chtěj všude praxi no..takže tu já nemám, já dělala prostě to, co bylo. Třeba v kuchyni, cokoliv, já bych jako šla klidně i zametat ulice, mně je to úplně jedno, jenže kdybych šla do práce, tak stejně budu dělat za minimální mzdu, takže po zaplacení všeho bych byla na pár tisících.

(A:) Chtěla byste se dál v něčem vzdělávat?

Upřímně asi ne jako..mně teda ani na pracáku žádný kurzy nenabídli třeba. Jinak jako, když by třeba něco bylo, proč ne, to by mi nevadilo. Třeba to šití mě baví, to umím, v tom bych se mohla dál zdokonalit. Jenže teda v tom je největší problém, že v tomhle oboru jste většinou placená za kus, ne za hodinu, a já samozřejmě jak nemám praxi, tak mi to jde pomalu no..“ (Petra)

Absence práce je v azylovém domě spojena s **trávením volného času**, který občas ženy vnímají poněkud zkresleně a mají pocit, že volnočasové aktivity představují pracovní náplň. Ovšem je nutné podotknout, že se může jednat také o určitý návyk, kterého je těžké se zbavit, vzhledem k době, během které jsou informantky bez pracovního poměru.

„Tak já jsem tady začala vyšívát, to mi dost vyplňuje čas..a jako zapojujou mě tady do všeho, tak to je v podstatě takový jediný jako, že se učím něco...Jinak jako nějaký vzdělávání, to vůbec.“

„Vůbec jako, to na nějaký vzdělávání neboco, to já nemám ani pomyslení. Já vám řeknu pravdu, co jsem tady, tak ani nevím, jestli jsem si odpočinula za tu dobu. Pořád řeším něco se školou, pořád volaj, úřady, pořád něco, do toho malá, všude musím s ní, není to lehký.“ (Veronika)

6.5 Vztahy

Sociální vztahy jsou v případě účastnic výzkumu popisovány spíše negativně. Ženy si prošly ztrátou partnera, smrtí v rodině, většinou se musí potýkat se samotou a s absencí širší a fungující rodiny. Pro některé bylo téma vztahů velmi emočně náročné, jelikož je to právě něco, co ženám v životě opravdu schází. **Vztah s dětmi** je v životě matek velmi důležitý, jelikož se děti stávají mnohdy jediným pozitivním prvkem.

„Já mám tři kluky, ale nemám je u sebe, jsou v dětském domově..kam jsem je teda dala dobrovolně, nebyli mi odebrány, ale ta situace to prostě vyžadovala..jednou je to s nima tak, podruhé tak. Narovinu, já o tom nerada mluvím, nerada se vracím k těm věcem. Ted' prostě to беру tak, jak to je, děti taky...Prostě jsou v dětském domově, a tak to je, já je prostě ani u sebe mít nemůžu, je to daný soudem a upřímně je to tak prostě i lepší. Jsem ráda, že s nima aspoň občas můžu bejt.“ (Alena)

„Tak jako jediný co mi dělá radost, tak je Anežka no, co jinýho..máme spolu krásnej vztah, tak je to v podstatě jediný, co mám...Se synem máme docela dobrej vztah, vlastně když je možnost, tak si ho pokaždý беру. Ať to jsou jarní prázdniny, Vánoce, letní prázdniny, prostě když to jde no..Je to ale složitější, jak je ted' v pubertě, do toho Eliška na něj žárlí žejo..S tou starší dcerou moc v kontaktu nejsme, vlastně spíš vůbec. Ona ani moc nechce a její táta mi to zakazuje, že neplatím každěj měsíc alimenty. Takže jako co mám s tím dělat, třeba když jednou bude sama chtít, tak přijde.“ (Petra)

„Na děti nemůžu říct asi nic špatnýho, jsou hodný, jsem ráda, že je mám. Starosti mám teda nejvíc s Adamem, hlavně kvůli škole, chodil za školu, dělal mi dost problémy, do ted' to teda někdy dělá a já už si s ním popravdě nevím rady..jednou do školy dojde, jednou ne. Nejhorší je, že on si dělá všechno po svém a neposlouchá ostatní, prostě jedním uchem tam, druhým ven, je to s ním těžký...S holkama je to v pohodě, nemůžu říct nic, máme hezkej vztah, já mám ráda je, ony mě, hlavně mi nedělaj problémy. Nejvíc radost mi dělá malá Valerie, rychle se učí, je šikovná, už i hezky mluví, z toho mám radost...S tím nejstarším synem se jako vídáme, byl tady za mnou asi dvakrát, ale co se jim narodilo to dítě, tak jsme se neviděli...Jako voláme si a tak, ale jak je na druhý straně republiky, tak to moc nejde.“ (Veronika)

Výchova dětí úzce souvisí se vztahem, jaký mezi sebou matka s dítětem mají. V azylovém domě je výchova značně ovlivněna různými okolnostmi, které souvisejí s pobytem v AD. Konkrétně Petra si v tomto ohledu nenechá do výchovy své dcery mluvit, přestože si uvědomuje, že její přístup není nejvhodnější.

„Tak jako tady to nejvíc odnáší Anežka žejo, to je jasný. Nemyslím si, že by tady to prostředí bylo pro výchovu ideální..jako zvládám to nějak s odřenýma ušima, musím žejo...Hlavně ohledně výchovy jsem si musela obrázek udělat sama, musela jsem se všechno naučit sama, což jako, plavu v tom někdy do dneška žejo..

(A:) Kdo Vám s výchovou pomohl nejvíce?

No, tak v azylákách mi vždycky pracovnice řekly, co a jak mám dělat, ale já jsem si to stejně dělala podle svého...Jako vždycky jsem si říkala, že ano, ona na to má školy, ale přece nebudu poslouchat ženskou, která nemá děti a nemá s dětma žádný zkušenosti. Takže jsem si vždycky všechno vyslechla, ale pak jsem si všechno dělala po svém. Každopádně nějakou radu jsem určitě vždycky vzala spíš od starší pracovnice, která někdy vychovala nějaký dítě než od někoho, kdo to má jenom načtený z knížek.“ (Petra)

„No, je pravda, že je to tady asi těžší no, ale tak nějak to zvládám, až na toho Adama no, ten prostě mi dělá problémy, ale to asi není moc o tom, že jsme na azyláku, do školy by třeba nechtěl chodit tak i tak...Pomáhá mi tady aspoň paní učitelka v dětském centru, děti tam choděj, hrajou si a tak, aspoň se nenuděj. Naomi tady často pomáhaj s učením, dost se jí zlepšily známky teď, tak za to jsem ráda..ale samozřejmě je to pro ně těžký, že jsme tady. Neřekla bych, že jim to doslova vadí, ale prostě chtěly by být ve svém no, co vám budu povídat.“ (Veronika)

Vztah s rodinou je v příbězích žen vnímán dosti podobně, u žen jsou **rodinné vztahy** velmi křehké nebo naprosto chybí. Členové rodiny často řeší stejné problémy, které se týkají dávek, práce a financí, proto je kontakt mezi těmito dvěma skupinami omezený.

„Já mám teda mladší ségru, s tou se ale vůbec nestýkám, druhá ségra umřela loni na rakovinu...No, jako já mám prostě jen děti a manžela no, jinak nikoho, s nikým nejsem v kontaktu, nic..nemám ani za kým jít, nikoho nemám, ani kamarády vlastně..jako nejvíc mě trápí to, že je rodina rozdělená, že já jsem tady s dětma a manžel je tam. Jediný, co mi dělá prostě radost, jsou děti no, že je mám vedle sebe.“ (Veronika)

„No jako, my to máme takový různý no. Je to takový prostě jak na houpačce no. S otcem od dětí nejsem vůbec v kontaktu, on je v kontaktu jen s tím nejstarším, s Pepou. Co jsem tady, tak za mamkou jako občas jezdím, i s klukama. Jako mamka, ale i babička, ty mi hodně

pomáhaj..když potřebuju..jinak jako kamarády a tak, to já jsem všechny už zavrhla. Z příbuzných ještě mám brácha no, tak s tím se občas vídám, ale tak on má taky finanční problémy..prostě se všema je to jak na houpačce, ale snažíme se nějak držet při sobě no, rodina mi vždycky pomohla, poradila.“ (Alena)

„Já mám teda tetu, strejdu a tak, ale to jsou většina v důchodovém věku, takže..jinak jako normálně fungujeme no. Třeba brácha občas i pošle něco na narozeniny, na svátek nebo na Vánoce, ale jako on práci taky nemá, taky vlastně všichni žijou z dávek. Ted' jsme tam vlastně u nich byli na Vánoce, nebo když je volno nějaký, tak si беру syna z děcáku no a společně tam jedeme...Otec teda už nežije, ten se uchlastal, když se narodila Anežka. Opil se vlastně na oslavě, když se zapíjelo, někde pak prej blbě upadnul no, já u toho teda nebyla, ale brácha to viděl. Asi si zlomil vaz nebo co, vlastně ani pořádně nevím..máti, no tak ta žije s mladším bráchou žejo, právě za nima dost jezdíme, ted' tam pojedeme o prázdninách v březnu..v kontaktu jako jsme, ale zřídka no.“ (Petra)

V rámci **partnerského života** se informantky potýkají především s absencí partnera, v některých případech dokonce odmítají jakýkoli milostný vztah, jelikož nemají v tomto ohledu pozitivní zkušenosti.

„Já jsem měla za celý život oporu ve dvou partnerech, jenže mě oba zklamali..takže jako v tomhle nějaký představy už fakt nemám, nevěřím jim a asi mě chlapi dost trápěj (smích). Vždycky jsem měla chlapa, jako nepočítám tátu od kluků, tak to byla katastrofa..to jsme se rozvedli a on se hned oženil znovu..ale jinak prostě jsem v nich měla oporu žejo, a pak prostě mě sesekali dolů. Takže v podstatě mi asi chybí nějaká ta druhá polovička, ale už prostě chlapům nevěřím. Jako s někým jsem ted' v kontaktu, ale jako nevím no, to nestojí asi za řeč. On taky řeší podobný věci jako já, takže to nedělá nikdy dobrotu tohle.“ (Alena)

„(‘) Když si hledám bydlení, tak mi většinou řeknou, že chtějí dva příjmy..jako a ten mám vzít asi kde, nebudu si hledat chlapa jen kvůli bydlení..no a děti maj každej jinýho otce.. ten první, ten se znova oženil, má další dítě, takže tam jako vůbec. Ten prostřední, ten furt jako, že by mě chtěl zpátky. Ale jako, to je jen o tom, že chce uklízečku a služku. Jako říkám, já nebudu s chlapem jen abych mu uklízela, prala a on mi udělal dítě, toho jsem si užila dost..Jinak jako, to jsou vztahy na bodu mrazu v podstatě, my si prostě už nerozuměli, proto jsme šli od sebe. (Petra)

Paní Veronika je jedinou informantkou, pro kterou je manžel stále jakousi oporou, přestože spolu nesdílí společnou domácnost.

„S manželem vycházíme dobře, jsem ráda, že je takovej. Miluje mě takovou, jaká jsem, i děti..jinýho bych si určitě nepřála..jediný co mě trápí, že pořád nemůže najít tu práci no. Takže teď je zatím u bráchy, v podstatě tam jen přespává, jinak on za mnou sem každé den chodí no, když jsou návštěvní hodiny. On teď nemá ani žádný dávky, takže tak...Snaží se to nějak řešit, ale s tou prací je to na nic.“ (Veronika)

Podstatnou část vazeb tvoří u žen v azylovém domě **vztahy s ostatními klientkami**. Ženy jsou v každodenním kontaktu, využívají společné sociální zařízení, kuchyň, sdílí spolu bytovou jednotku, tudíž se jedná o důležitou součást jejich života. Vzájemně si hlídají děti, komunikují a tráví společně čas.

„Jako..jak kdy no, jak s kým. Vždycky si s někým sednete, s někým ne. Moc neumím popsat, jaký jako máme vztahy. Myslím si, že tady jako spolu nějak fungujeme. Mně to nevadí, že tady musím fungovat i s ostatníma, to vůbec.“ (Alena)

„Tady v azyláku se taky nemám na koho spolehnout, nebo že bych o někom řekla, že je kamarádka, to ne..jako vycházíme spolu, jsme na stejný lodi...Když potřebuju třeba půjčit blbou stovku, tak vím, že mi tady ženský pomůžou, když můžou a já jim to pak hned vrátím, třeba když nemám hotovost..Ale jako, myslím si, že si tady každá dost hledíme svýho, respektujeme se ale. Jednou se mi teda ale stalo, že jsem v podstatě živila děti jedny holky v azyláku, že mě tak trochu využila, byla pěkně falešná. Vydržela jsem to asi měsíc nebo dva, pak už jsem jí řekla, že mi za to má aspoň něco dát. Ona neuměla vařit, nic prostě a mně bylo těch dětí líto. Pak jsem jí nahlásila na OSPOD a oni jí potom děti odebrali..“ (Petra)

„Myslím si, že já tady se všema vycházím fakt dobře, ale že bych někoho brala jako za kamarádku..to nevím, to spíš ne. Já si žiju svůj život, vím, že jednou odejdu a tyhle lidi už třeba nikdy nevidím, takže nějak tak se k tomu stavím. Mám manžela, děti, to mi stačí.“ (Veronika)

V neposlední řadě je v životě matek v azylovém domě důležitý **vztah se sociálními pracovníci**. Tento vztah informantky vnímají spíše chladně, od pracovníků si drží určitý odstup a dávají si pozor na to, co s pracovníci sdílí. Tento postoj ovlivňují především zkušenosti z jiných azylových domů. Pracovník zde hraje především roli důvěrníka nebo naopak kontroly.

„Já jsem na jednu stranu ráda, že můžu za někým jít, když něco potřebuju..nebo jako spíš máte takovou jistotu asi..jinak jako nevím, já osobně se s ničím moc nesvěřuju, žiju si tady tak jako

svůj život, upřímně si s nima ani žádnéj vztah dělat nechci..ale teda co mi vadí, jak nás kontrolujou..jenže to je zase ono, já chápu, že ty pravidla tady bejt musej. “ (Veronika)

„Já si stejně prostě jedu po svém. Já si s paní pracovníci pokecám jako s kamarádkou, ale musím asi uznat, že já prostě už nikomu nevěřím. Kolikrát se mi totiž stalo, že jsem něco řekla, a oni to pak použili proti mně. Musím se prostě spolehnout sama na sebe. Setkala jsem se několikrát s dost arogantníma pracovnícema, hlavně teda v XY no. Několikrát se mi třeba za něco smály a když jsem jim něco řekla, dostala jsem napomenutí.. Jako musím přiznat, že já jsem hrozná držka, ale jako mám ke všem respekt i když jsou třeba mladší nebo tak. Taký jsem se musela tohle všechno naučit sama, jak mám vůbec s lidma mluvit, dřív jsem byla ještě horší. “ (Petra)

„Mám tady paní sociální pracovnice ráda musím říct, nemůžu říct nic negativního..ale zase je pravda, že si držím takověj větší odstup, než jak jsem to dělala dřív. Já si třeba ráda popovídám, chodím si často povídat do kanceláře, řešíme hlavně kluky..ale jako jinak, já se na nikoho neupínám. “ (Alena)

6.6 Řešení situace

V přístupu k řešení své nepříznivé situace ženy přistupují v podstatě shodně. Pro účastnice výzkumu je velmi těžké se s danou situací vypořádat, jasně si uvědomují, že práce je hlavním a velmi důležitým bodem, který vede k lepšímu životu. Bez příjmu z pracovní činnosti jsou matky odkázány na pouhé přežívání, nejsou motivovány k tomu, aby usilovně pracovali na zlepšení svého problému. Záleží také na přístupu pracovníků azylového domu a na tom, jak vnímají pomoc ze strany zařízení.

„Já teda zas nejsem taková, že bych nějak hodně hledala to bydlení nebo tak. Občas se podívám na inzeráty, který nám tady dávaj pracovnice na nástěnku, občas na internetu, ptám se třeba po známých a tak.. jenže momentálně to stejně není reálný, abych šla bydlet do svýho. “ (Alena)

„No..jak říkám, já nevím jak budu shánět bydlení, když prostě není práce, není nic..co vám budu povídat, prostě je to extrémně začarovej kruh. Pokud neseženu práci, nebudu platit dluhy, tak prostě se nechytanu nikde žejo. Chtěla jsem teda i městskej byt, ale tam mi tvrdili, že nemám na něj nárok..údajně prej na tom nejsem tak špatně, abych potřebovala městskej byt. Jako dneska dáte za nájem minimálně 15 tisíc, jenom holej nájem, s energiema jste pomalu na 20 tisících... Jako já si zkusím pak podat tu žádost v XY znovu, o ten městskej byt. “ (Petra)

Současnou situaci žen ovlivňuje také přístup společnosti k minoritám, ať už se jedná o předsudky rasové či předsudky vůči ženám z azylových domů.

*„Tak to bydlení je pro mě prioritou no..nechceme žít v azyláku...Jako hledám, i když nemám tu práci. To je ale jako těžký no, já to vím. Mně se teda i několikrát stalo, že nás odmítli, protože nechtěli cikány v baráku, že tam nadělali už dost problémů, a tak no. Řekli třeba, že maj plno, ale samozřejmě vím, že neměli..což mě mrzí, protože jako nemyslím si, že my konkrétně bysme někde dělali bordel..učím i děti, aby se chovaly slušně a tak..“
(Veronika)*

Podstatným bodem v životě klientek azylového domu je **spolupráce se sociálními pracovníci**. Účastnice výzkumu se ovšem ke spolupráci se sociálními pracovníci staví poněkud neutrálně, mají pocit, že se jim nedostává takové pomoci, které by mohlo, ovšem na druhou stranu si uvědomují, že jim v podstatě není pomoci a těžko hledají smysl v setkávání se sociální pracovníci. Informantky se snaží o **samostatnost**, pomoc ostatních využívají, dle jejich slov, až v krajních případech.

„Myslím si, že v mém případě ten smysl moc nevidím...Jako práci si stejně hledám sama, co vlastně ony můžou udělat. Že by mě třeba někdo něco naučil, to nevím no. Třeba vařit jsem se naučila spíš v tom Domě na půli cesty, ale jako učím se pořád..ale sama prostě...Skoro v ničem mi tady asi nepomohly..asi jen ta potravinovka, to občas pomůže, ale já se snažím to moc nevyužívat, prostě musím vyjít s tím, co mám...Jinak já přijdu na konzultaci, řeknu pár věcí a tím to končí...Jako myslím si, že v azyláku chtěj, abychom se naučili si pomoci sami žejo, takový ty věci jako najít si práci, bydlení..školu, dávky a tyhle věci, ty já mám vyřízený, to vím, co a jak..žiju v tom celej život žejo.“ (Petra)

*„..jako upřímně, vlastně nevím, tady není asi nic, s čím by mi vůbec mohly pomoci.“
(A:) S ničím Vám tady pracovníce nepomohly?*

To se asi ani říct nedá..tak jako kromě toho, že máme kde bydlet, tak nevím úplně no..Jednou mi p. XY pomohla vyplnit papír, ale pak mi řekli na úřadě, že to je úplně špatně, tak jsem to celý musela dělat znovu...Jako jak nikoho nemám, tak vždycky se vším jdu za paní sociální, ale prostě vždycky jen slyším, jak na to nemám nárok...Jako řeknu vám, prostě já to беру, že jsme v takový situaci, taky jsme se do toho dostali nějak sami, naší chybou, blbostí, takže, taky se z toho musíme sami dostat.“ (Veronika)

„Tak jako s paní sociální řešíme ty body z plánu, kvůli kterým tady jsem žejo..jako člověk si třeba z toho něco vezme, ale nevím no..jako jediný v čem mi asi pomohly, tak jak mě zapojujou do těch programů v dětském centru, kde mě paní učitelka naučila to vyšívání..děláme různé aktivity a tak, to mi asi jako pomáhá..párkrát jsem mluvila i s paní psychologkou.“

(A:) Pomohlo Vám to v něčem?

No, jako nevím no, asi moc ne. Já prostě nejsem takovej ten člověk, co by ty věci takhle potřeboval řešit. Já jako třeba ty problémy na někoho jako vybalím, ale víc už se o tom bavít nepotřebuju a ani nechci.“ (Alena)

Pozitivní zkušenosti s pomocí ze strany sociálních pracovníků má především paní Veronika, ovšem nejednalo se o službu azylového domu.

„Za mnou chodila paní z Červeného kříže, když se malá narodila. To bych teď chtěla poprosit paní sociální pracovníci tady, jestli by mi nepomohla na ní najít kontakt, protože ta mi moc pomohla a chtěla bych jí vidět.. pomáhala mi v podstatě se starat o malou no, něco jsem třeba potřebovala, tak mi s tím pomohla, zařídit něco a tak.“ (Veronika)

6.7 Budoucnost

Účastnice tohoto výzkumu žijí především přítomností, téma budoucnosti tedy nemá v jejich životech podstatné zastoupení, nad budoucností příliš nepřemýšlí a jejich život provází spíše obavy z toho, co bude dál. Problémem je v tomto případě doslova **rezignace** na danou situaci, demotivace k řešení a absence tzv. „světla na konci tunelu“. Matky v podstatě vyčkávají a doufají, že se v jejich životech něco změní, překážky berou jako něco, co je velmi těžké či dokonce nemožné překonat.

„Když bych si našla byt, třeba garsonku, tak nejsem taková, že bych do toho šla..prostě nevím, asi mám nějak strach z toho, že bych to stejně nezvládla..nevím no, já už se asi jen tak držím stranou a docela jsem to jako vzdala no..ale vím, že v krajním případě můžu jít bydlet k mamce, nebo si hledat něco tam.“ (Alena)

„Nemám finance, nemůžu prostě s tím dělat nic..nevím, co bude vlastně, vůbec. Můžu tak maximálně čekat na to, až malá trošku odroste..doufat, že se najde místo ve školce, to by pomohlo, abych aspoň mohla hledat práci..taky by pomohlo samozřejmě kdyby našel práci manžel no..jenže je to prostě těžký, nikde ho nechtěj, takže jako on už se na to několikrát prostě vykašlal, že už na to nemá nervy.“ (Veronika)

Konkrétní představu o budoucnosti má pouze paní Petra, která má jasně stanoveno, jaké kroky musí učinit k tomu, aby se ze situace vymanila. Otázkou je, jak se její představy v budoucnu naplní, respektive, zda její představy převede na činy.

„Tak jako, vidím se hlavně teda v XY, kvůli Anežce, aby se vrátila do té školy, kam chodila dřív, protože to tam bylo lepší, zná to tam, byl tam i lepší přístup učitelek a všechno..pak bych

si podala teda znova tu žiadost o mestskej byt..k tomu teda musím mít minimálne dva roky trvalej pobyť, čož mám. Pak nesmím mít dlhý vůči městu, což řeším, protože tam mám z dopravního podniku žejo, to jako z tisícovky mám ted' třeba desítky tisíc.. Jako pořád mám v sobě takovej strach a blbej pocit, že nebudu mít jednou kam jít...Jinak jako já se o sebe dokážu podle mě postarat, chci si i vzít vlastně syna k sobě jednou, takže. Každopádně největší překážkou je ted' pro mě ta družina no, a v létě třeba ty tábory pro děti a tak, to je hrozně drahý, jenže kam je mám dát, když bych byla v práci třeba, dcera sama doma přece bejt nemůže..ale tak uvidíme no, řeknu vám to narovinu, mě to prostě nebaví už po těch azylech, to je jasný..ted' si budu podávat žádost za chvíli do azyláku do tý XY, pak bych zkusila ten městskej byt..tak uvidíme, budu hledat práci a doufat, že to nějak dáme se družinou dohromady, taky čím bude Anežka starší, tím to půjde líp.“ (Petra)

7 SHRUTÍ VÝZKUMU

Hlavním cílem výzkumu bylo proniknutí do problematiky bariér matek v azylových domech, které především souvisí s problematikou bydlení. K výzkumu byla stanovena výzkumná otázka a další tři dílčí výzkumné otázky, které jsou zodpovězeny v následujícím textu práce.

S jakými konkrétními bariérami se klientky azylových domů setkávají a které souvisí s bydlením?

Ze získaných dat vyplývá, že se matky samoživitelky potýkají s množstvím překážek, které se týkají nejen bydlení. Jak si samy uvědomují, točí se většinu svého života v pomyslném kruhu, ze kterého je těžké se vymanit. Život, který provází plno závažných problémů začíná v životě matek již v dětství, které zpravidla nebylo nikterak pozitivní. Součástí života těchto žen jsou nestabilní vztahy, a to jak partnerské, tak rodinné, což má poté vliv i na vztahy pracovní či přátelské. Bariéry, se kterými se uživatelky azylových domů musí potýkat, vyplývají především z nenaplnění určitých potřeb. V první řadě je nutné podotknout, že překážky se navzájem prolínají a úzce spolu souvisí.

Podle informantek jsou hlavní překážkou finance, které jsou spojovány s potřebou a nedostatkem. Nedostatek financí samozřejmě ovlivňuje kvalitu bydlení a to, že ženy využijí raději azylový dům, oproti pronájmu bytu, jehož nájem je mnohokrát vyšší než úplata v azylovém domě. Vnímanou překážkou ve vztahu k bydlení jsou finanční dluhy. V případě účastnic výzkumu se spíše jedná o státní dluhy, které rostou v průběhu jejich života vlivem načítání úroků, je tedy velmi nepravděpodobné, že by tyto dluhy v budoucnosti dokázaly nějakým způsobem uhradit. Dluhy se následně stávají též překážkou v pracovním životě. Jediným příjmem jsou totiž pro ženy sociální dávky, o které by v případě zaměstnání přišly, dále by také následovalo strhávání výdělku na exekuci. Aktuální systém je tedy pro lidi v takové situaci spíše demotivující, co se týká pracovního života.

Následující překážkou je tedy absence práce. Informantky si uvědomují, že zaměstnání je hlavním klíčem k financím, tudíž k možnosti vlastního bydlení. Ovšem v pracovním životě se informantky opět setkávají s bariérami, které jim neumožňují nebo minimálně ztěžují vstup na pracovní trh. Překážkou může být často velmi nízké dosažené vzdělání, nízká nebo dokonce žádná praxe v oboru či samotná nechuť se dál v něčem vzdělávat a zvýšit si tak pracovní rozhled. Velmi častým problémem jsou děti jakožto překážka v práci. Ženy nemají možnost hlídání, bojují s nedostatkem míst v mateřských školách, tím pádem nemají možnost pracovního života.

Další bariérou, kterou informantky vnímají, jsou vysoké nájemné a kauce. Současné ceny samotných nájmů a také energií jsou pro ženy obrovskou překážkou, a to nejenom v získání bydlení, ale i jeho následném udržení. Pro informantky se vlastní bydlení stává doslova nedosažitelným. V případě kaucí je sice možnost uhradit danou částku jiným způsobem než formou našetření, např. příspěvkem nadace, ovšem přichází na řadu další překážka, což je postoj majitelů bytů vůči samoživitelkám a matkám přicházejícím z azylových domů. Může se jednat též o předsudky vůči Romům, s kterými se tato skupina žen také potýká. Poněkud paradoxně se v této souvislosti může pro matku stát překážkou manželství, jelikož v tomto případě systém nepovažuje ženu za samoživitelku, což poté vede k omezené možnosti, ať už v problematice dávek či nároku na kauci zprostředkovanou nadací.

Jakým způsobem klientky překonávají bariéry bránící v přechodu do vlastního bydlení?

Téma překonávání bariér je v případě informantek dosti náročné. V první řadě je důležité uvést, že zmiňované bariéry jsou součástí žen po většinu jejich života, což znamená, že si mnohdy ani neuvědomují, že je v jejich životě něco nestandardně či špatně. Řešení problémů a překonávání překážek je pro ženy v podstatě denním chlebem. Až na výjimky se s překážkami potýkají celý život a celý život také přichází na to, jak s nimi bojovat.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že informantky sice o jistých bariérách vědí, ovšem na jejich překonávání mnohdy zanevřely. Ztratily veškerou naději a na danou situaci doslova rezignovaly. Berou situaci tak, jak ve skutečnosti je a dál se v podstatě ani nesnaží hledat nějaká další řešení. Jejich život se poté stává jakýmsi vyčkáváním, co se vlastně samo stane, co se zlepší. Azylový dům se v podstatě stává jejich „vlastním bydlením“, což určitě není žádoucí.

Ženy se ovšem snaží splácet alespoň po malých částkách své dluhy, přestože samy uvádějí, že danou sumu nemají šanci během svého života zaplatit. Informantky se shodují na tom, že v tento daný okamžik není v jejich silách se svojí situací něco dělat. Proto o překážkách mluví, ale v podstatě se v jejich překonávání nikam neposouvají. Způsob překonávání překážek je tedy poměrně laxní, což ovšem vyplývá především z nastavení dávkového systému. Pro ženy jsou sociální dávky mnohdy dostačující, v případě dluhů je pro ně práce v podstatě nevýhodná.

Co klientkám pomáhá nebo by pomohlo k vymanění se z nepříznivé sociální situace?

Dle výzkumu jsou pro ženy velmi důležité rodinné vztahy, díky kterým se „drží nad vodou“. Pro matky jsou děti hnacím motorem, a to i v případě, kdy vyrůstají v ústavní péči. Důležitá je pro informantky, byť jen občasná, podpora ze strany rodiny či partnera. Ženy mají poměrně bohaté zkušenosti se sociálními pracovníky, ovšem v případě azylového domu nevnímají jejich pomoc jako významnou. Jsou si vědomy toho, že se o sebe musí postarat samy, že ony jsou ty, které musí danou situaci překonat. Problémem je, že matky v azylových domech žijí převážně pouze přítomností, svůj život plně přizpůsobí danému okamžiku a budoucnost v jejich životě nehraje důležitou roli. Nad budoucností příliš neuvažují, prioritou je hlavně střecha nad hlavou a to, co bude následovat, je vedlejší.

Ženám by v jejich situaci rozhodně pomohla dostupnost hlídání pro jejich děti, jelikož dítě je podstatnou překážkou v pracovním životě a práce je zde zásadním krokem k vymanění se z pomyslného „začarovaného kruhu“. Důležitým faktorem v životě účastnic výzkumu je jejich mentální nastavení a vnímání života jako takového. Ženy na svojí životní situaci většinou rezignovaly, jsou smířené s tím, jak momentálně žijí a jejich skromnost je v podstatě brzdí v tom, aby jednou žily bezstarostný a spokojený život. Absence partnera v životě informantek je též důležitým prvkem, který může představovat jisté bariéry. Ovšem negativní zkušenosti ovlivňují postoj žen k problematice partnerství. Přestože by mohlo soužití s partnerem přispět k řešení nepříznivé situace, ženy se takovému způsobu života spíše brání.

Informantkám pomáhají především služby potravinové banky a občanská poradna, kde řeší primárně problematiku dluhů. Na základě výzkumu by dle mého názoru matkám v azylových domech pomohla intenzivnější sociální práce ze strany pracovníků, což se týká např. běžných návyků, jako je vaření, uklízení, ale i motivace k práci a podobně. Je zřejmé, že by matkám pomohlo vysvětlování, více informování a společné hledání východiska. V tomto případě se azylový dům stává pro ženy pouhou střechou nad hlavou, ne místem, kde by se jim dostávala podstatná sociální pomoc. Nutno ovšem podotknout, že se výsledky výzkumu nemohou generalizovat, ženy v jiném azylovém domě mohou mít odlišné zkušenosti.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se věnuje bariérám spojeným s problematikou bydlení matek v azylových domech. Cílem práce bylo zjistit, s jakými překážkami se uživatelky azylových domů potýkají, jakým způsobem je překonávají, a to především ve spojitosti s problematikou bydlení. Celá práce je rozdělena na dvě části, tedy na část teoretickou, která přibližuje obsah služby azylového domu, věnuje se problematice osob bez přístřeší či oblasti bydlení. Praktická část je tvořena kvalitativním výzkumem.

Teoretická část je členěna do čtyř kapitol, kde první kapitola se obecně věnuje azylovým domům, definuje a popisuje azylové domy pro matky s dětmi. Druhá kapitola přináší podrobnější pohled na azylové domy v kontextu sociálních služeb. Vysvětluje pojem „sociální služba“, věnuje se významu a cílům azylových domů. Na tuto kapitolu navazuje kapitola třetí, která popisuje přístupy a metody sociální práce využívané v sociální práci a konkrétně v azylových domech. Důležitou kapitolou teoretické části je kapitola čtvrtá, která dává prostor problematice bydlení. V této kapitole je přiblížena problematika osob bez přístřeší, vysvětleny jsou přístupy k bydlení, jedna z podkapitol se věnuje potřebám matek v azylových domech a v krátkosti je nastíněna tzv. „azylová turistika“.

Praktická část je poté tvořena kvalitativním výzkumem, který byl realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které byly následně přepsány a převedeny do zcela anonymní podoby. Tyto rozhovory byly vedeny s klientkami konkrétního azylového domu v Pardubickém kraji. Cílem výzkumného šetření bylo proniknutí do problematiky bariér matek v azylových domech, které úzce souvisí s bydlením. Pro výzkumné šetření byla stanovena hlavní výzkumná otázka a tři dílčí otázky, které byly pomocí dat z rozhovorů zodpovězeny. K vyhodnocení rozhovorů bylo použito otevřené kódování, následovala technika „vyložení karet“.

Z analýzy dat vyplývá, že problematika bariér je v životě matek v azylových domech velmi důležitým tématem. Důraz je zde kladen na bariéry v přechodu do vlastního bydlení, ovšem v životě žen se různé bariéry prolínají a společně spolu souvisí. Prvotním problémem je v životech žen jejich minulost, která je provází a jistě bude provázet po zbytek celého života. Matky musely za celý svůj život projít mnoha stresovými situacemi, které je na jejich cestě formovaly a nadále jejich osobnost utváří. Výzkum upozorňuje na postoje matek k řešení jejich situace, na rezignaci vůči překonávání překážek, ale také uvádí a vysvětluje okolnosti jednotlivých bariér, jako jsou finance, práce či sociální vztahy.

Výzkumné šetření poukazuje na dávkový systém, který ženy nemotivuje k práci, dále na dluhovou problematiku a naplnění významu azylového domu, jakožto sociální služby.

Diplomová práce poskytuje vhled do problematiky bariér matek v azylových domech, obecně také přináší pohled do života těchto žen. Výsledky výzkumu a celá diplomová práce může sloužit nejenom jako přiblížení této problematiky široké veřejnosti, může také v určité míře přispět sociálním pracovníkům a jiným pracovníkům pohybujícím se v oblasti matek bez domova. Dále může sloužit jako podklad pro další výzkumná šetření, jelikož několik dalších témat otevírá.

SEZNAM LITERATURY

BUDINOVÁ, Adriena, 2012. *Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí* [online]. Praha: proFem [cit. 2023-11-10]. ISBN 978-80-904564-2-6. Dostupné z: <https://www.profem.cz/shared/clanky/159/proFem-zprava-web.pdf>

Bydlení jako problém: Zpráva o vyloučení z bydlení 2021 [online]. Iniciativa Za bydlení, 2022. [cit. 2024-01-03]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2021/08/Bydleni-jako-problem-2021.pdf>

ČERNÁ, Eliška, 2019. *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-282-1.

DASHORA, P., N. SLESNICK a G. ERDEM, 2012. "Understand My Side, My Situation, and My Story:" Insights into the Service Needs Among Substance-Abusing Homeless Mothers. *Journal of Community Psychology* [online]. **40**(8) [cit. 2024-01-05]. ISSN 1520-6629. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jcop.21499>

EDGAR, Bill a Henk MEERT, 2005. *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe. The ETHOS Definition of Homelessness* [online]. Brussels: FEANTSA [cit. 2023-12-05]. ISBN 9075529503. Dostupné z: <https://www.feantsaresearch.org/download/4-20051064656256989452078.pdf>

FROŇKOVÁ, Veronika, 2018. Azylové domy pro matky s dětmi v České republice a potřeby cílové skupiny, které naplňují. *Fórum sociální práce* [online]. **2018**(2) [cit. 2023-11-03]. ISSN 2336-6664. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/103331/Veronika_Fronkova_75-81.pdf?sequence=1&isAllowed=y

GLUMBÍKOVÁ, Kateřina a Alice GOJOVÁ, 2016. Vnímané potřeby klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi. *Sociální práce* [online]. **16**(3) [cit. 2023-11-03]. ISSN 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2016-3.pdf>

GLUMBÍKOVÁ, Kateřina, 2017. *Reintegrace matek samoživitelek z azylových domů do stabilních forem bydlení* [online]. Ostrava [cit. 2024-01-06]. Disertační práce. Ostravská Univerzita, Fakulta sociálních studií. doc. PhDr. Alice Gojová, Ph.D. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2017/SPR476/um/akcni_vyzkum/Glumbikova_disertace.pdf

HARTL, Pavel, 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1.

- HARTL, Pavel. Poradenství. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 83-118. ISBN 978-80-7367-502-8.
- HAVRÁNKOVÁ, Olga. Případová práce. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 67-82. ISBN 978-80-7367-502-8.
- HENDL, Jan, 2023. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1968-2.
- HRADECKÝ, Ilja a kol., 2007. *Definice a typologie bezdomovství* [online]. Praha: NADĚJE o.s. [cit. 2023-12-29]. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezdm.pdf>
- CHRASTINA, Jan, 2019. *Případová studie - metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-344-5373-6.
- JELÍNKOVÁ, Ivana a Lenka VAŠUTOVÁ, 2017. Neviditelní bezdomovci nebo rodina jako celek? *Časopis Sociální služby* [online]. **XIX**(6-7) [cit. 2024-01-05]. ISSN 1803-7348. Dostupné z: https://www.socialnisluzby.eu/images/obr/1682583191_cerven-cervenec.final.pdf
- Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015-2025* [online]. Praha: MPSV, 2015. [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Koncepce_sociálního_bydlení_CR_2015-2025.pdf/4f243307-649b-ecf3-a191-3d89d33717c4
- LANGER, Carol L. a Cynthia A. LIETZ, 2015. *Applying theory to generalist social work practice: a case study approach*. Hoboken, New Jersey: John Wiley. ISBN 978-1-118-85976-6.
- LUCKÁ, Yvonna. Krizová intervence. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 119-134. ISBN 978-80-7367-502-8.
- LUX, Martin a Martina MIKESZOVA, 2013. Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky pro řešení bezdomovství v ČR. *Sociologický časopis* [online]. **49**(1) [cit. 2023-12-29]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2013/01/02.pdf>
- MACEK, Zdeněk. Systemický přístup. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2012. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, s. 222-225. ISBN 978-80-262-0211-0.

- MADDEN, David a Peter MARCUSE, 2020. *Na obranu bydlení: politika krize*. Přeložil Jaroslav MICHL, Magdaléna HAJDUČKOVÁ. Praha: Neklid. ISBN 978-80-907562-2-9.
- MAREK, J., A. STRNAD a L. HOTOVCOVÁ, 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulančních sociálních služeb*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0090-1.
- MÁTEL, Andrej, 2019. *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2220-2.
- MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2007. *Sociální služby: legislativa, ekonomika. plánování, hodnocení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-310-9.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2022. *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1952-1.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
- MERTL, Jan a Jana ŽIŽKOVÁ. Sociální pomoc. In: MERTL, Jan a kol., 2023. *Sociální politika*. 7., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR s. 252-269. ISBN 978-80-7676-675-1.
- MERTL, Jan a kol., 2023. *Sociální politika*. 7., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7676-675-1.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- MUSIL, Libor. Sociální intervence. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 238-242. ISBN 978-80-262-0366-7.
- NAVRÁTIL, Pavel. Antiopresivní přístup. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 92-95. ISBN 978-80-262-0366-7.

NAVRÁTILOVÁ, Jitka. Azylové domy pro matky s dětmi. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 428-430. ISBN 978-80-262-0366-7.

NEŠPOROVÁ, Olga a Petr HOLPUCH, 2020. *Populace osob bez domova v České republice. Osoby přespávající venku, v noclehárnách, v azylových domech a v obecních ubytovnách* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i. [cit. 2024-01-05]. ISBN 978-80-7416-389-0. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/pdf/8e85080f-1db5-da98-f13e-0cec497dd252>

PĚNKAVA, Pavel a Ladislav VARGA. Hodnocení potřeb a situace lidí bez domova. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2022. *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha: Portál, s. 108-112. ISBN 978-80-262-1952-1.

SCHWARZOVÁ, Gabriela. Sociální práce s bezdomovci. In: MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, s. 315-329. ISBN 978-80-7367-818-0.

SNOPEK, Jan a kol., 2014. *Systém sociálního bydlení v České republice: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení* [online]. Platforma pro sociální bydlení. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2018/10/pozicni_dokument_psb_140917.pdf

ŠIMÍKOVÁ, Ivana a kol., 2015. *Metodika prevence ztráty bydlení* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i. [cit. 2024-01-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Methodika_prevence_ztraty_bydleni_VUPSV_2015_uprava_2018.pdf/9b5f6888-8f81-5a13-5dae-5cf66bba0954

ŠIMÍKOVÁ, Ivana a kol., 2016. *Riziko ztráty bydlení a jeho prevence: Rozbor problému a vyhodnocení nástrojů* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i. [cit. 2024-01-05]. ISBN 978-80-7416-239-8. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_415.pdf

ŠMÍDOVÁ, M., M. Vávra a T. ČÍŽEK, 2017. *Inventura předsudků*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2731-3.

ŠPALKOVÁ, Dagmar. Bytová politika. In: MERTL, Jan a kol., 2023. *Sociální politika*. 7., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR s. 354-381. ISBN 978-80-7676-675-1.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., 2017. *Krize a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5327-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOMEŠ, Igor, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.

TOMEŠ, Igor. Sociální politika, sociální služby a sociální práce. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2012. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, s. 155-181. ISBN 978-80-262-0211-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2016. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3268-1.

Legislativní dokumenty

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2023-11-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Ukázka rozhovoru

Příloha 2 – Přehled kategorií a kódů

Příloha 3 – Informovaný souhlas

Příloha 4 – Příklady komentované transkripce

Příloha 1 – Ukázka rozhovoru

Mohla byste mi na úvod říct něco o sobě? Stručně se představit?

Tak mně je 39 let, ale jako se mnou se to táhne už od malička, neměla jsem zázemí, byla jsem v děcáku, takže je to těžký no. Musela jsem se naučit hrozně věcí, co mě doma nikdo nikdy nenaučil..Já mám teda u sebe Anetu, tý je 8 let, ale mám ještě další dvě děti..takže to šlo pořád dost z kopce. Nejstarší holce je 16 let, ta je teď u táty a klukovi je 13 let, ten je teda v děcáku no. Když jsem odcházela z děcáku, tak to jako bylo dost těžký no, šla jsem do Domu na půli cesty a pak vlastně brzo na to se mi narodila ta nejstarší holka, pak i ten druhý, takže jsme byli po ubytovnách a azylákách no.

Takže jste nikdy nebyla ve vlastním bydlení?

No, jako možná tak dvakrát..s otcem vlastně toho prostředního jsme byli v podnájmu no, ale do toho se zase motal jako jeho otec, takže jako to byl masakr. Teď jako když si něco sháním, když už jsem se v tom naučila trochu chodit, tak zas když hledám práci, tak potřebuju jen na jednu směnu a družinu žejo, což jako je další jako problém žejo, tady prostě místo ve družině není. V XY jsem družinu pro holku měla, takže jako, těžký no...Tam zas jako práce byla, jenže ne na jednu směnu, takže jako, začarovanéj kruh prostě pro mě...Jako já jsem vlastně tak od těch 19 let, co jsem skončila školu, po azylákách a tak, až na nějaký výjimky no. Jako zkusila jsem si pak i ulici no.

Jak dlouho jste byla na ulici?

To bylo ještě před dětma no, a to jako všehovšudy mohlo bejt tak dva roky no, ale jako to bylo takový to, že jednou máte kde bejt, za pár dní zase ne, a tak no, nebylo to jako v kuse.

Jakou jste studovala školu?

Chodila jsem na švadlenu no, mám výuční list.

Chtěla byste pracovat v tomto oboru?

No, oni chtěj všude praxi no..takže tu já nemám, já dělala prostě to, co bylo. Třeba v kuchyni, cokoliv, já bych jako šla klidně i zametat ulice, mně je to úplně jedno.

Chtěla byste se dál v něčem vzdělávat?

Upřímně asi ne jako..mně teda ani na pracáku žádný kurzy nenabídli třeba. Jinak jako, když by třeba něco bylo, proč ne, to by mi nevadilo. Třeba to šití mě baví, to umím, v tom bych se mohla dál zdokonalit. Jenže teda v tom je největší problém, že v tomhle oboru jste většinou placená za kus, ne za hodinu, a já samozřejmě jak nemám praxi, tak mi to jde pomalu no...Já bych šla klidně prodávat, na pokladnu, do technických, kamkoli. Já se nebráním žádný práci, já jsem dělala i v řeznictví, jenže tam se muselo chodit na 5:00 ráno, což s dítětem nešlo prostě, takže jsem tam byla jen pár dní, nechťeli mi dovolit chodit na 8:00.

Aktuálně jste jak dlouho bez práce?

No, jako to bude asi rok a půl no. Naposledy jsem byla v jedný firmě, tam jsme šili deštníky. Tam ale pak nabrali tři Ukrajinky a mně řekli nazdar no. Byla jsem tam asi rok a od tý doby práci najít nemůžu..Ono teda i to bydlení, to je na nic. My jsme byly žejo na azylu v XY, to jsem jezdila s Eliškou do školy do XY, takže to jsem denně dojížděla, to mi nevadilo. Jako když někam pošlu životopis nebo si domlouvám práci, tak jim vadí, že mám dítě. (‘) Přitom jako to přece není mimino..Ale jako teď chtěj dělat nějaký ty změny v sociálních dávkách žejo, takže jako já si tu práci najít opravdu chci.

Jaké změny?

No, ta novela žejo, že budou hlídat, jestli člověk pracuje nebo se aspoň snaží no. Celkově nějak maj bejt ty dávky trochu jinak žejo, ale ta práce prostě je pro mě důležitá i tak... Jako jak říkám, já bych prostě do práce šla, jenže nemám tu družinu pro holku. Když je ta práce na ranní směnu, tak je to třeba od 6 ráno žejo, a jako kam mám holku dát do půl 8. (‘) Hlavně tady se prostě na nikoho spolehnout nemůžu, že mi ji někdo z ženských zavede do školy. Jako tady třeba kousek sháněj do uzenářství, tam bych klidně šla, jenže chtěj od rána prostě minimálně na 6 hodin denně, což jako prostě nevychází žejo, skrz to hlídání. Takže jako největší problém je to hlídání pro dceru no. Nejhorší je, že tady prostě ženský, který by mohly jít do práce jsou, jenže jsou vypočítavý a nechce se jim žejo.

Co vám tedy v azylovém domě nejvíc chybí?

No asi jako to, že nejsem sama. Záleží ale na tom, v jakým zrovna azyláku jo. Třeba tady jsem byla dlouho sama na bytový jednotce, teď teda mi sem dali spolubydlící, kterou jako naštěstí trochu znám, takže jako v pohodě, to je mladá holka, takže nemáme spolu problém, ale záleží no, jak si sednete... Třeba v XY, tam to bylo ještě lepší, tam je to v podstatě jako byt, kterej máte jen pro sebe. Já jsem radši, když mám svůj klid, když jsem sama. Jako já se s lidma snesu, ale záleží na tom, koho schytáte no. Když k vám daj někoho, kdo chodí žalovat nebo krade, tak je to na nic no.

S tím jste se někdy setkala?

No jasně, to bylo ještě když jsem vozila Elišku do školky, to jsem byla i v tý práci. Přijely jsme odpoledne ze školy, šly jsme po chodbě a Eliška prohlásila, že má hlad.. což je podle mě pochopitelný, když třeba dvě a půl hodiny nejedla. No.. ženská to zaslechla a hned mě šla nabonzovat pracovnícím, takže já jsem musela jít k psychologovi a nevím, asi hodinu jim vysvětlovat, jak to je, že opravdu moje dcera netrpí hladu, že jídlo vždycky má. Takže jako úplně zbytečný problémy, který nechcete řešit.. V některých azylákách jako píšou napomenutí za každou kravinu, až mi někdy přišlo, že mě chtěli prostě vyhodit schválně, třeba po třech měsících. Jednou mi prostě holka kradla i to prd, který jsem měla a ani mi to nevěřily pracovnice.

Bydlení tedy aktuálně nějak sháníte?

No.. jak říkám, já nevím jak budu shánět bydlení, když prostě není práce, není nic. (‘) Když si hledám bydlení, tak mi většinou řeknou, že chtějí dva příjmy.. jako a ten mám vzít asi kde, nebudu si hledat chlapa jen kvůli bydlení. Přijde mi, že když viděj matku samoživitelku, asi si řeknou, že jí automaticky nedaj ani šanci nebo nevím.. I kdyby mi to měli dát na zkoušku, na dobu určitou, třeba půl roku, ale ne, prostě vás automaticky zavrhnou. Jako když jsem někam volala, tak je jako první zajímá, jestli máte práci žejo, takže jako teď aktuálně prostě to nemá pro mě význam, něco hledat. (‘) K tomu jako ty kauce, k tomu ani nemá cenu se vyjadřovat.

Co máte ohledně kaucí na mysli?

No, jak jsou vysoký prostě, to je nereálný.. ale řeším to teď, přes ty nadace, buď Agrofert nebo J&T, teď mi vyšly obě, jenže to bylo stejně k ničemu, tam je nějaký časovej limit, do kdy musím mít to bydlení. Takže já teď musím počkat, až bude práce, až najdu byt a pak to můžu využít, protože jako ty peníze ty nejdou nijak mně, to jde hned na účet toho majitele. Tam pak vlastně třeba i azylák píše nějaký ten posudek. Ale teda je to blbý, protože jako ty majitele jsou většinou proti tomu no.

Proti čemu?

No, že nechtěj ženský z azyláku, něchtěj ty kauce z nadací, protože se bojeje, že pak peníze na nájem mít nebudu žejo.

Máte nějakou představu o tom, jak byste jednou chtěla bydlet?

Tak jako, vidím se hlavně teda v XY, kvůli Elišce, aby se vrátila do té školy, kam chodila dřív, protože to tam bylo lepší, zná to tam, byl tam i lepší přístup učitelek a všechno. Jinak jako vůbec žádný představy, nebo nějaký sen, co se týká bydlení, to nemám vůbec...Pro mě je hlavní prostě někde bydlet, je jedno kde...Jako jak říkám prostě, to je všechno tak začarovaný kruh, i třeba ty dluhy žejo.

Jaké dluhy?

No tak většinou si ty majitelé hledaj, jestli nemáte dluhy žejo, jestli jste v insolvenční, a tak žejo.
(Pokračování rozhovoru...)

Příloha 2 – Přehled kategorií a kódů

Minulost

- Dětství
- Vzpomínky
- Ústavní péče
- Pobyty na ulici
- Nestálost situace
- Vytěšňování vzpomínek

Bydlení

- Ztráta bydlení
- Vlastní bydlení
- Nevyhovující podmínky
- Zkušenosti s AD
- Potřeba střechy nad hlavou
- Soukromí
- Dodržování pravidel
- Přizpůsobení se
- Opakovaný pobyt v AD
- Samota
- Omezená doba

Finance

- Zdroj financí
- Dluhy
- Splátky
- Nájem
- Vysoké kauce
- Nedostatek financí
- Dávky
- Šetření
- Základní potřeby
- Finanční podpora
- Alimenty

Práce

- Nezaměstnanost
- Hlídaní dětí jako problém
- Dluhy jako problém
- Pracovní zkušenosti
- Hledání práce
- Úroveň vzdělání
- Nezájem o další vzdělávání
- Ochota pracovat
- Motivace k práci

Vztahy

- Rodinné vztahy
- Partnerské vztahy
- Děti jako zdroj radosti
- Smrt v rodině
- Výchova dětí v AD
- Opora v rodině
- Nedůvěra
- Mezilidské vztahy
- Spolubydlíci
- Vztahy s pracovníci AD
- Ústavní péče

Řešení situace

- Pozice oběti
- Manželství jako problém
- Zkušenosti se sociálními službami
- Pomoc pracovníků AD
- Smíření
- Předsudky
- Lhostejnost
- Snaha o placení dluhů
- Hledání bydlení
- Samostatnost

Budoucnost

- Přehled
- Informovanost
- Vděčnost
- Plánování
- Spokojenost
- Obavy z budoucnosti
- Zájem o odchod z AD
- Rezignace na situaci
- Život v přítomnosti

Příloha 3 – Informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM VÝZKUMNÉHO ROZHOVORU zaznamenaného pro účely diplomové práce

Vypracovala: Bc. Andrea Šedová

Název: Bariéry spojené s problematikou bydlení matek v azylových domech

- Výzkum probíhá pro účely zpracování diplomové práce vedené na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice.
- Cílem výzkumu bude zjistit, s jakými překážkami se uživatelky azylových domů potýkají a jakým způsobem je překonávají, a to především ve spojitosti s problematikou bydlení.
- Výzkum bude mít podobu rozhovoru, který bude nahráván, bude anonymní a bude s ním nakládáno bez vazby na Vaši osobu. Neanonymizovaná nahrávka bude po transkripci smazána.

Potvrzuji svým podpisem, že jsem byla nejdříve ústně informována o cílech výzkumu a měla jsem možnost ptát se na všechno, co mě v souvislosti s rozhovorem zajímalo. Proto souhlasím s realizací rozhovoru a následným anonymním zpracováním získaných dat.

V.....

Dne.....

Podpis účastnice výzkumu: _____

Podpis výzkumnice: _____

Příloha 4- Příklady komentované transkripce

..	krátká pauza
...	střední pauza
(´)	zdvižení hlasu
(smích)	charakterizace neslovních znaků projevu

(Zdroj: Hendl, 2023)